

ФРІДРІХ НІЦШЕ

ТАК МОВИВ
ЗАРАТУСТРА

ЧАСТЬ ПЕРША

КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

Романа Геник-
Березовського

ФРИДРИХ НИЦШЕ

ФРІДРІХ НІЦШЕ

ТАК МОВИВ ЗАРАТУСТРА

Книга для всіх і для нікого

переклав
Лесь Гринюк.

КИЇВ—БЕРЛІН
СОЦІЯЛІСТИЧНО НАУКОВЕ ВИДАВНИЦТВО
„ЗНАТТЯ ТО СИЛА“

ГОЛОВНИЙ СКЛАД
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ Т. З О. П.
BERLIN W. 62.

Так мовив Заратустра

Часть перша

Передмова Заратустри.

1.

Коли Заратустрі було трийцять літ, він покинув рідний край і озеро в рідному краю, та пішов у гори. Тут радувався він своїм духом і своєю самотою і не втомився ними через десять літ. Але врешті відмінилось його серце, — він устав одного ранку на зорях і звернувшись проти сонця, так мовив до нього :

„Ти величне сьвітило ! Що було-б твоє щастє, не будь у тебе тих, кому ти світиш ?

Десять літ підоймалося ти в гору ід моїй печері ; тобі-б опротивіло й твоє промінне і дорога сюди, коли-б не я, мій орел і моя гадюка.

Але ми дожидались тебе що ранку, брали твоє обилле від тебе й благословили тебе.

Гляди ! Я переситивсь моєю мудростю, немов пчола, що забагато меду нассала ; мені треба рук, що простягали-б ся до мене,

Я рад-би обдаровувати- й обділювати, поки мудрі між людьми не зраділи-би знову своїй глупості, а вбогі своєму багатству.

Тому мушу ізійти в глибину; як ти се чиниш, коли у вечері заходиш за море і несеш своє промінне ще й підземному світови, ти щедре, багате світило!

Оттак і я мушу зайти, як кажуть люди, що до них на доли ведуть мене мої бажання.

Благослови-ж мене, ти спокійне око, що вмієш без зависти глядіти й на щастє без міри!

Благослови чашу, що хоче розілляти ся, щоб потекла з неї золотом вода і понесла скрізь відблиск твого щастя!

Гляди! Ся чаша хоче знову спорожнитись, і Заратустра хоче знову стати чоловіком*.

— Так почав ся захід Заратустри.

* * *

2.

Один-одним. ісходив Заратустра з гір, і ніхто не зустрічав його по дорозі. Аж коли він прийшов у ліси, перед ним з'явивсь нечаяно старець, що вийшов із своєї хатини, шукати корінців у лісі. І промовив старець до Заратустри:

„Я знаю сього мандрівця; він проходив сюди кілька літ тому. Заратустра звав ся він. Але він, бачу, не той став.

Тогдї нїс ти свій попїл у гори ; чи нинї хочеш понести свій вогонь на долини ? І не боїш ся кар, що наложено на палїя ?

Так, пізнаю Заратустру. Його око чисте, і немає огиди в його устах. Чи не йде він сюди немов таночник ?

Ах, відмінив ся Заратустра, дитиною став ся він, із сну пробудив ся він ; чогож тобі шукати у сонних ?

Ти жив у самотї неначе в морі, і море несло тебе. Горе, ти хочеш вийти на землю ? Горе, ти хочеш знову сам волїкти своє тїло ?“

Заратустра відповів : „Я люблю людий.“

„А чому-ж, сказав божий чоловік, чому я пішов у ліси і в самотність ? Чи-ж не тому, що за дуже людий полюбив ?

Тепер люблю Бога. Людий не люблю вже. Чоловік надто недосконала річ для мене. Любов до чоловіка убила-б мене“.

Заратустра відповів : „Що се я говорив про любов ! Несу людям дарунок.“

„Не давай їм нічого, сказав божий чоловік. Радше возьми від них щонебудь і двигай вкупі з ними — сим вгодиш їм найліпше. Коли-б тільки собі вгодив !

А як уже хочеш роздавати їм, то не давай більше як милостиню, тай її нехай жебрають вперед !“

„Нї, відповів Заратустра, милостинї не даю. На се я не досить убогий“.

Божий чоловік засміяв ся із Заратустри і промовив :

„Тож гляди, щоб вони прийняли твоє добро ! Вони не довіряють пустинникам, не вірять, що ми приходимо дарувати.“

Наші кроки гомонять надто самотно для їхніх ушей. А щож, коли в ночі, лежачи в своїх постелях, на довго перед сходом сонця, вони почують кроки якогось чоловіка ! Тоді питають ся певно один у другого : Куди скрадаєсь той злодій ?

Не йди між людей, остань ся в лісі ! Йди радше між звірів ! Чому не хочеш жити як я живу, — медведем між медведями, птахом між птахами ?“

„А щож ти, божий чоловіче, робиш у лісі ?“ запитав ся Заратустра.

Божий чоловік відповів : „Складаю пісні і співаю їх ; а складаючи пісні, смію ся, плачу і бурмочу — так прославляю Бога.“

Співом, плачем, сміхом і бурмотаннем прославляю Бога, що є Бог мій. Але який дарунок несеш нам ти ?“

Коли Заратустра почув сї слова, покловив ся божому чоловікови і сказав : „Щож я можу дати вам ? Одначе розстаньмо ся чим скорше, щоб я не взяв чого від вас !“ — І так

розстались вони оба, старець і муж, сміючись, наче два хлопці.

А як Заратустра був знову сам один, промовив до серця свого: „Чи се могло-би справді бути? Отсей божий старець не чув у своїм лісі нічого про те, що Б о г в ж е у м е р!“

* * *

*

3.

Коли Заратустра прийшов у найблизше місто, що лежить на краю лісів, застав у ньому багато народа, зібраного на ринку: то було розголошено, що має показуватись ливоскок. І Заратустра промовив до народу:

Я навчаю вас надчоловіка. Чоловік є щось, що треба перемогти. А що зробили ви, щоб перемогти його?

Всі єства сотворили досі щось висше від себе: тільки ви хочете бути відпливом сеї великої хвилі і вернутись радше до звіра, як перемогти чоловіка?

Що є малпа для чоловіка? Посміховище і болючий сором. Ото-ж чоловік нехай буде для надчоловіка: посміховище і болючий сором.

Ви перейшли дорогу від червяка до чоловіка, і в вас остало ся ще багато червяка. Колись ви були малпи, і ще й тепер є

в чоловіці більше малпи, як в котрійбудь малпі.

А хто наймудрійший між вами, той і є тільки урод і мішанець з рослини й опиря. Чи-ж я накликаю вас, щоб стались опирями або рослинами?

Глядіть, я навчаю вас надчоловіка!

Надчоловік є змисл землі. Нехай же воля ваша каже: нехай надчоловік буде змисл землі!

Заклинаю вас, брати мої, будьте вірні землі і не слухайте тих, що говорять вам про надії надземські! То отруйники, чи вони знають про те, чи ні.

То зневажники життя, що усихають, затроєні; вже землі тяжко через них,— щаслива їм дорога!

Колись богохульство був найбільший злочин, але Бог умер, і з ним умерли богохульники. А найстрашнійше нині: хулити землі й утробу недостижимого цінити більше від змислу землі!

Колись душа гляділа з погордою на тіло: і тогді ся погорда була найвисше: — вона хотіла мати його сухе, погане, заморене. Тах, думала вона, утече від нього й від землі.

Ах, та душа ще сама була суха, погана, заморена: і жстокість була розкіш тої душі!

Але й ви, брати мої, ще й ви, скажіть мені: що свідчить ваше тіло про душу вашу? Не є-ж ваша душа убожество і нечисть і вдоволення нужденне?

Истинно, нечиста ріка є чоловік. Вже морем треба бути, щоб могли прийняти ріку нечисту, й не занечиститись самому.

Глядіть, я навчаю вас надчоловіка: він те море, що в ньому ваша погорда може утонити.

Що є найвисше, чого вам дожити можна? То година великої погорди. То година, коли й щастє ваше пройме вас відразу, і розум ваш і ваша чеснота.

Година, коли ви скажете: „Що мені щастє моє? Воно убожество і нечисть і вдоволення нужденне. А моє щастє повинно бути оправданне самого життя!“

Година, коли ви скажете: „Що мені розум мій? Чи жажде він знання, як лев поживи? Він убожество і нечисть і вдоволення нужденне!“

Година, коли ви скажете: „Що мені моя чеснота? Вона ще не доводила мене до шалу. Як утомивсь я моїм добром і моїм злом! Все те убожество і нечисть і вдоволення нужденне!“

Година, коли ви скажете: „Що мені

справедливість моя! Я не бачу, щоб був жар і вуголь. А жар і вуголь є справедливий.“

Година, коли ви скажете: „Що мені милосерде моє? Не є-ж милосерде хрест, що на ньому розпинається, хто любить людей? А моє милосерде не є розпяттє.“

Казали ви вже так? Кричали ви вже так? Ах, коли-б я чув, що ви кричали так!

То не гріх ваш, то ваше самовдоволення кличе до неба, ваша скупість навіть у гріхах ваших, ось що кличе до неба!

Де-ж є та блискавка, що лизнула-б вас язиком своїм? Де є те божевіллє, що його зашепити-б вам?

Глядіть, я навчаю вас надчоловіка: він та блискавка, він те божевіллє! —

Коли Заратустра промовив сими словами, хтось із товпи гукнув до нього: „Ми досить вже наслухали ся про линвоскока, тепер покажіть нам його на очі!“ І весь парід реготався із Заратустри. А линвоскок, думаючи, що про нього мова, взяв ся за своє діло.

* * *

4.

Заратустра глядів на товпу і дивувався. Опісля так говорив:

Чоловік се линва, розтягнута між звірям і надчоловіком, — се линва понад безоднею.

Се небезпечний перехід, небезпечна по-
дорож, небезпечне огляданне взад, небезпече-
не тремтінне й приоставанне.

Усе велике в чоловіці, то се, що він є
міст, а не ціль; усе, що можна любити в чо-
ловіка, то се, що він перехід і що він запад.

Люблю тих, що не вміють жити инакше,
тільки западаючи; бо се ті, що переходять.

Люблю великих погордників, бо вони
великі почитателі і стріли туги на другий
беріг.

Люблю тих, що не шукають над звіз-
дами понуки, щоб запасти і принести жертву
із себе, але жертвують ся землі, щоб настав
на землі надчоловік.

Люблю того, хто жиє, щоб пізнавати, і
пізнає, щоб колись надчоловік міг жити. Так
бажає він свого западу.

Люблю того, хто працює і винаходить,
щоб будувати мешканне надчоловікови, щоб
приготовити землю, звіря й рослину на його
прихід: бо так бажає він свого западу.

Люблю того, хто любить свою чесноту,
бо чеснота є бажання западу і стріла туги.

Люблю того, хто ні краплі духа не
оставляє для себе, але весь хоче бути духом
своєї чесноти: бо він як дух переходить че-
рез міст.

Люблю того, що його чеснота сталась

долею і призначенням його: бо ради чесноти своєї бажає він жити і перестати жити.

Люблю того, хто не хоче мати за багато чеснот. Одна чеснота є більше чеснота як дві, бо вона більше той узол, що на ньому зависає призначення.

Люблю того, чия душа роздаровується щедро, хто не хоче подяки і сам не дякує: бо він дарує все і не хоче зберегти себе.

Люблю того, хто соромиться, коли кість упаде йому на щастя, хто питається тогді: невже я шахрайський грач? — бо він хоче загинути.

Люблю того, хто золотими словами попереджує свої діла і все ще додержує більше як обіцяв: бо він бажає свого западу.

Люблю того, хто виправдує грядущих і визволяє минулих: бо він хоче загинути через теперішніх.

Люблю того, хто бичує Бога свого, бо любить його: він мусить загинути від його гніву.

Люблю того, чия душа глибока, хочби й поранена, хто від малої причини може загинути: так він охочо переходить через міст.

Люблю того, чия душа переповнена, аж він забуває про себе, і всі річі є в ньому: бо всі річі будуть йому на загибель.

Люблю того, хто вільний духом і віль-

ний серцем, бо його голова є тільки утроба його серця, а серце жене його на загибель.

Люблю всіх тих, що є наче тяжкі краплі, які спадають з хмари, що висить над чоловіком: вони вістують, що блискавка наближається, і вістуючи погибають.

Глядіть, я вістун блискавки і тяжка крапля із хмари: але блискавка зоветься над чоловік. —

* * *

5.

Коли Заратустра промовив сими словами, глянув знову на люд і мовчав. „Ось вони стоять“, мовив до серця свого, „ось вони сміють ся: вони не розуміють мене, я не рот для їхніх ушей!.

Чи-ж треба попереду розбити їм уши, щоб навчились, чути очима? Чи-ж треба греміти до них барабанами, верещати мов покаянник? А може вони вірять тільки гикавим?

У них є щось, чим вони гордять ся. Як-же зовуть вони те, що надуває їх гордощами? Вони зовуть се образование, воно віріжняє їх від пастухів кіз.

Тому не радо вони чують про себе слово „погорда“. То-ж буду промовляти до їхньої гордості.

Буду казати їм про найзгірнійше з усього: а се є останній чоловік“.

І Заратустра так промовив до люду:

Пора, щоб чоловік визначив собі ціль свою. Пора, щоб чоловік посадив зерно своїх найвисших надій.

Ще земля його досить багата на те. Але прийде час, коли та земля з'убожіє і вияловіє, і ніяке високе дерево не зможе вирости на ній.

Горе! Надходить час, коли чоловік не вміти ме кинути стрілу своєї туги почерез чоловіка, коли тятива його лука відовчить ся свистіти!

Ото мовлю вам: треба ще мати хаос у собі щоб могли вродити танцюючу зізду. І се мовлю вам: у вас є ще хаос той.

Горе! Надходить час, коли чоловік не вродить ніяку зізду. Надходить час найзгірнішого чоловіка, що вже не могли ме погорджувати собою.

Глядїть! Покажу вам останнього чоловіка.

„Що таке любов? Що таке створінне? Що таке туга? Що таке зізда?“ — питаєть ся останній чоловік і моргає очима.

Земля сталась маленька, а по ній скаче останній чоловік, що під його руками всьо карловатіє. Його поколіє туге на смерть як

земна блоха; останній чоловік живе найдовше.

„Ми винайшли щастє“ — кажуть останні люди і моргають очима.

Вони покинули землі, де твердо було жити: їм тепла треба. Сусід сусіда ще любить і тресь об нього: бо тепла треба.

Недуга й недовіре уважають ся у них за гріх, вони ступають обережненько. Дурень, хто спотикаєть ся на камінне або на людий.

Крапля отруї в ряди — годи — ах, як солодко снить ся від сього! І багато отруї при кінці, щоб було мило вмирати.

Вони працюють, бо праця сталась забавою. Тільки уважно, щоб не захопитись нею!

Ніхто вже не убожіє і не збогачуєть ся ніхто: одно і друге за важке. А хто-ж би хотів кермувати? І хто хотів би слухатись? Одно і друге за важке.

Нї одного пастуха, одна череда! Кожний домагаєсь рівного, кожний рівний. Хто почуває инакше, йде добровільно до дому божевільних.

„Давно весь світ ошибав ся“ — кажуть найбистрійші між ними і моргають очима.

Кожний розумний і знає все, що було: проте насьміхів без кінця. Дехто сварить ся ще, але мирить ся швидко: від незгоди болить жолудок.

У кожного своя маленька приємність на день і маленька приємність на ніч: але здоровлячко треба шанувати!

„Ми винайшли щастє“ — кажуть останні люди і моргають очима.

Тут урвалась перша мова Заратустри, — що зоветься теж „передмова“ — бо в цьому місці перебив йому крик і втіха товпи. „Ах, Заратустро! Дай нам цього останнього чоловіка — кричали вони — зроби з нас останніх людей! І ми подаруємо тобі твого надчоловіка!“ І весь люд радів і смоктав язиком. Але Заратустра посмутнів і промовив до серця свого:

„Вони не розуміють мене, я не рот для їхніх ушей.

Мабуть я жив за довго у горах, мабуть за багато вслухував ся в шум потоків і шелест дерев: й ото говорю до них мовою пастиуха кіз.

Моя душа недвижна і ясна мов гори перед полуднем. А їм здається, що я холодний, що наслідую ся страшними жартами.

І вони поглядають на мене і сміються. А сміючись, ненавидять мене. Ледом віє від їхнього сміху.

6.

Та в сю мить стала ся подія, що від неї заніміли всі уста й остовпіли всі очі. Ото під той час розпочав ливоскок свої штуки: він вийшов з маленьких дверцят і пустив ся йти ливною, що була розтягнена між двома вежами і висіла понад ринком і понад головами люду. Коли він був саме по середині своєї дороги, відчинились дверцята ще раз, і з них вискочив якийсь пестрий челядничина, неначе ярмарковий блазень, і пустив ся скорою ходою за першим. „Вперед каліцуне, кричав він несамовитим голосом, вперед лїнтяю, вперед пачкарю блїдопиский! Щоб я не полоскотав тебе пятою! Що се ти починаєш собі між вежами? У вежі тобі місце, ось куди запротори-б тебе, бо другому, лїпшому від тебе, заступаєш дорогу“. І він за кожним словом підступав до нього все близше й близше: а як був тільки на один крок позад нього, стало ся те страшне, від чого всі уста заніміли й остовпіли всі очі: задній крикнув неначе чортяка і перескочив почерез того, що стояв йому на дорозі. А сьому на вид перемоги суперника завернулась голова і змилили ноги; він упустив свою палицю і сам, скорше як вона, шибнув, немов вир з рамен і ніг, коміть головою. Ринок і люд став ся як море, коли бу-

ря вдаряє: хто жив, розтікав ся на осліп, особливо-ж звідтіля, де мало grimнути тіло.

Тільки Заратустра остав ся на місці, і саме коло нього упало тіло, тяжко побите і покалічене, але ще живе. По хвилі побитий прийшов до памяти і побачив Заратустру, що клячав біля нього. „Чого тобі? промовив до нього, я-ж знав давно, що чорт підставить мені ногу. Тепер тягне мене до пекла: хиба ти хочеш не дати мене?“

„Вір мені, друже, відповів Заратустра того всього немає, про що ти говориш: немає ні чорта ані пекла. Твоя душа загине ще скорше як твоє тіло: то-ж не бій ся нічого!“

Чоловік поглянув недовірливо в гору. „Коли се правда, що ти кажеш, промовив по хвилі, то я не трачу нічого, трачучи життя. Я був не багато більше як звір, що його навчили танцювати ударами і скупими кусками“.

„Ах ні, сказав Заратустра; ти вчинив з небезпеки своє звання, і тут нема чим гордувати. Тепер через своє звання гинеш, за те я поховаю тебе власними руками“.

Коли Заратустра промовив сими словами, вже конаючий не відповів нічого; тільки його рука двинула ся, наче би шукала руки Заратустри, щоб стиснути її в подяку.

*

*

*

7.

Тимчасом настав вечір, і ринок ховав ся поволи в сумерках ; тогді нарід розійшов ся по домах, бо навіть цікавість і страх томлять ся. Тільки Заратустра сидів на землі біля мертвого і тонув у думках, забувши про час. Але врешті настала ніч, і студений вітер подув на нього, самотного. Тогді Заратустра встав і промовив до серця свого :

„Истинно, гарно удалась нині ловля Заратустрі ! Чоловіка не ймив ні одного, але переймив трупа.

Яке-ж понуре та безрозумне ще людське життя, коли один блазень може статись для нього злощастєм !

Хочу навчити людий змислу їхнього життя ; а той змисл надчоловік, блискавка з темної хмари, що звесь чоловік.

Але ще я далекий для них, ще мій дух не промовляє до їхніх змислів. Ще я для людий щось посереднє між блазнем і трупом.

Темна ніч і темні дороги Заратустри. Ходи-ж мій товаришу, холодний і сціпенілий ! Понесу тебе в місце, де поховаю тебе власними руками*.

8.

Коли Заратустра промовив отсе до серця свого, закинувши трупа на плечі й пустився йти. Та не уйшов іще й сто кроків, коли до нього підбіг якийсь чоловік і став шептати йому на ухо — і глянь! то був ярмарковий блазень з вежі. „Ах Заратустро, мовив він, тікай із цього міста. Тут за багато таких, що ненавидять тебе. Тут ненавидять тебе добрі й справедливі і називають тебе своїм ворогом і зневажником; тут ненавидять тебе вірні правдивої віри і називають тебе небезпекою для товпи. Щастє твоє, що сміяли ся з тебе! Тай справді, ти говорив наче сміхун! Щастє твоє, що пристав до того здохлого пса; понизившись оттак, ти врятував ся ще на нині. Але йди геть із цього міста, бо як ні, то завтра перескочу почерез тебе, я живий почерез мертвого“. І промовивши се, він щез; а Заратустра йшов далі темними вуличками.

У брамі міста з'устрінули його грабарі; вон. посьвітили йому смолокипом в лице, пізнали його і насміхали ся дуже із нього. „Заратустра виносить здохлого пса; гарно, Заратустра подався у грабарі! Бо наші руки за чисті для тої печені. А може Заратустра хоче украсти чортови його кусок? Що-ж, помагай біг! Тай смачної вечері! Коли-б тільки чорт не був ліпший злодій як Заратустра!

Ій же Богу, він украде обох, пін пожре їх обох!“ І вони сьміялись між собою і тулили голови до купи.

Заратустра не відповів на се її слова і йшов далі своєю дорогою. А йдучи годин дві зловж лісів і мочарів, наслухав ся за багато, як вили голодні вовки, тай сам зголоднів врешті. Тому зупинивсь біля самотної хатини, що в ній горіло сьвітло.

„Голод нападає мене, мовив Заратустра, наче розбійник. Нападає мене мій голод серед лісів і мочарів та серед темної ночі.

Дивний, химерний голод мій. Нерез приходить до мене аж після вечері, а нині не являв ся цілий день : деж був він той час ?“

І по сім слові Заратустра застукав у двері хатини. Вийшов старий чоловік ; він ніс сьвітло і питав ся : „Хго се прийшов до мене і до мого недоброго сну ?“

„Живий і мервець, відповів Заратустра. Дайте мені їсти і пити, бо я забув про се за дня. Хто кормить голодного, кріпить власну душу : так учить мудрість“.

Старий пішов геть, але швидко вернув ся і подав Заратустрі хліб і вино. „Тут погана сторона для голодних, казав він ; тому я живу тут Звір і людина приходять до мене, пустинника. Але ти поклич свого товариша, нехай їсть і пє : він гірше втомлений як

ти. "Заратустра відповів: „Мій товариш небіщик, ледви чи припрошу його до їди“. „Мені нічого до того, сказав старий непривітно; хто застукає до моєї хатини, мусить прийняти, що даю. Їдьте і будьте здорові!“ .

Після сього Заратустра йшов знову годин дві, довіряючи дорозі і світлу зізд; він привик ходити по ночах і любив дивитися в лице всьому сонному. Але як зазоріло, він отямився в глибокому лісі і вже нігде не бачив дороги коло себе. Тоді він поклав небіщика в дуплаве дерево у головах, щоб захистити його від вовків, а сам ляг на землю в моху. І незабаром уснув, утомлений тілом, та непохитний душею.

* * *

9.

Довго спав Заратустра; не тільки рожевий ранок але й сонце передполудневе просунулось по його лиці. Але врешті відкрились його очі: здивовано глядів Заратустра в лісову тишину, здивовано глядів у свою душу. Відтак устав швидко, немов моряк, що печайно побачив землю, і крикнув з радості: бо він побачив нову правду. І так тоді промовив до серця свого:

Світло осяяло мене: мені треба това-

ришів і живих, — не мертвих і трупів, що їх носив би за собою, куди захочу.

Живих товаришів треба мені, що йшли би за мною, бо хочуть за собою іти — і туди, куди я захочу.

Світло осяяло мене: не до люду промовляти Заратустрі, але до товаришів! Не бути Заратустрі за пастуха і собаку - череди!

Многих заманити від череди — для сього прийшов я. Нехай лютує на мене люд і череда, нехай розбійником зовуть Заратустру пастухи.

Пастухи кажу я, але вони зовуть себе добрими й справедливими. Пастухи кажу я, але вони зовуть себе вірними правдивої віри.

Глянь на добрих і справедливих! Кого ненавидять вони найліотійше? Того, хто розбиває їхні таблиці вартостий, розбивача, розбійника, — але се той, що творить.

Глянь на вірних усіх вір! Кого ненавидять вони найліотійше? Того, хто розбиває їхні таблиці вартостий, розбивача, розбійника — але се той, що творить.

А творець шукає товаришів, а не трупів, і печеред і не вірних. Товаришів творчости шукає творець, тих що нові вартості пишуть на нових таблицях.

Товаришів шукає творець і жінок до себе, бо у нього все готове для жнива. Тільки

немає у нього сто серпів: то-ж рве він колосє з гнївом.

Товаришів шукає творець і таких, що вміють острити серпи свої. Нищителями назвуть їх і зневажниками доброго і злого. Та вони ті, що жнуть і святкують.

Товаришів творчости шукає Заратустра, товаришів до жнива і до свята: яке йому діло до черед, до пастухів і до трупів!

А ти, мій перший товаришу, оставай ся здоров! Я поховав тебе добре в твоїм ду-плавім дереві, заховав тебе від вовків.

Тепер розстаю ся з тобою; наш час минув ся. Між одним поранком і другим зійшла менї нова правда.

Не бути менї за пастуха і грабаря. Не хочу вже нї раз промовляти до люду; а се в останнє промовляв я до мерця.

До тих, що творять, що жнуть, що святкують, пристану: буду їм показувати веселку і всі щеблї надчоловіка.

Буду пустинникам співати пісню мою, а хто ще має уши, щоб почути нечуване, тому заважу на серці щастєм моїм.

Йду, до тебе, мето моя, йду дорогою моєю. А хто вагати меть ся, того перескочу. І нехай хід мій буде западом його!

*

*

*

10.

Отак промовив Заратустра до серця свого, і стояло тогді сонце в опівдні. І він глянув допитливо в гору, бо почув над собою острий крик птаха. І глянь! Широко розмахуючи, летів у повітрі орел, а на ньому висіла гадюка, не як добич, але як приятель: бо держалась, обмотана, довкола шиї.

„То мої звірі!“ сказав Заратустра і зрадів серцем.

Найгордїйший звір на сьвітї і наймудрїйший звір на сьвітї — вилетїли вкупі, щоб розглянутись.

Дізнати ся раді, чи живе ще Заратустра. Справдї, живу я ще?

Небезпечнїйше, бачу, між людьми, як між звірями, небезпечними дорогами ходить Заратустра. Нехай же мої звірі ведуть мене!“

Коли Заратустра промовив отсе, нагадав собі слова сьвятого в лїсї, зітхнув і промовив до серця свого:

Коли-б я був мудрїйший! Коли-б я був мудрий до глибини, як моя гадюка!

Але я прошу неможливого; тож прошу в моєї гордості, щоб усе йшла в парі з мудростю моєю!

А як колись моя мудрість покине мене— ах, вона так любить відлітати!—то нехай тогді моя гордість полине вкупі з шалом моїм!

— Так почав ся захід Заратустри.

Мови Заратустри

Про три відміни.

Про три відміни духа буду казати вам як дух стаєть ся верхоблюдом, і як верхоблюд стаєть ся львом, і як, врешті, лев стаєть ся дитиною.

Багато важкого маєть ся для духа, для могутнього, вючного духа, що в ньому живе покора; усього, що важке, що найваще жажде його сила.

Що єсть важке? питаєть ся вючний дух, і приклякає, наче верхоблюд, щоб його обвантажено добре.

Що єсть найваще, скажіть герої? питаєть ся вючний дух, щоб я взяв те на себе і радував ся силі моїй.

Чи не те воно: понижати себе, щоби боліла пиха наша? Світити глупостю своєю, щоби насміяти ся із своєї мудрости?

Чи може те воно: розпрощати ся з нашою справою, саме коли празнує вона побіду? Піти на високі гори, щоб скушати скушателя?

Чи може те воно: жити ся жолудю

й травою пізнання і задля правди морити голодом душу ?

Чи може те воно : нездужаючи, відослати домів тих, що були розрадою нам ; подружитись з глухими, що не почують, ніколи, чого треба нам ?

Чи може те воно: забрести у воду нечисту, коли се буде вода правди, і не відтручувати від себе студених жаб і кртиць горячих ?

Чи може те воно: любити тих, що гордують нами, і руку подати опиреві, що хоче налякати нас ?

Весь отой тягар бере вючний дух на себе і наче верхолюб, що обвантажений поспішає в пустиню, поспішає в пустиню свою.

Але тут, в найглухійшій пустині, стаєть ся друга відміна : тут дух стаєть ся львом, свободу хоче добути собі, запанувати у власній пустині.

Свого останнього пана вишукує тут, щоб стати ворогом йому і своєму останньому богови ; за перемогу хоче бороти ся з великим змієм.

Котре-ж то змій великий, що його дух не хоче признавати більше за пана і бога ? „Ти повинен“ зовесь великий змій. Але дух льва каже „я хочу“.

„Ти повинен“ лежить на його дорозі, вилискуючись золотом, наче звір покритий

лускою, а на кожній лусці блищить золоте „Ти повинен!“.

Тисячелітні вартости блищать на тій лусці, і так говорить найдущий між усіма зміями: „всяка вартість річій — вона блищить на мині“.

„Всяка вартість вже сотворена, і всяка сотворена вартість — то я. Істинно, вже не бути ніякому „я хочу“! Так говорить змія.

Брати мої, на що нам льва в духу? Чому не досить вючного звіря, самовідреченого й покірного?

Нові вартости творити — сього ще й лев не годен; але добути свободу для нового творення — для сього досить сили льва.

Свободу добути собі і святе „ні“ навіть перед обов'язком: для сього, брати мої, треба льва.

Добути собі право на нові вартости — се добування найстрашніше для вючного і покірного духа. Істинно, грабіжю здаєсь воно йому і роботою грабежного звіря.

Наче найбільшу святощ любив він колись оте „Ти повинен“: а тепер і в найсвятійшому мусить найти шал і самоволю, щоб видерти свободу від любови своєї: справді, льва треба для такої грабежі.

Але скажіть, брати мої, що се, що го-

дна дитина, а для чого і льва мало? На що грабіжний лев мусить статись дитиною?

Дитина є невинність і забутє, новопочинаннє, гра колеса, що котить ся само від себе, перше движеннє і святетвердженнє.

Истинно, брати мої, для гри творення треба святого твердження: аж тепер дух с в о є ї волі бажає, і с в о є царство віднаходить, хто загубивсь від світа.

Три відміни духа назвав я вам: як дух став ся верхоблюдом, і як верхоблюд став ся львом, і як, врешті, лев дитиною.

Так мовив Заратустра. А тогді пробував він у місті, що зветь ся: пестра корова.

* * *

Проповідниці чесноти.

Хвалили Заратустрі одного мудрого чоловіка, що вмів гарно говорити про сон і про чесноту; за те шанують його дуже і платять йому добре, і всі молодці висиджують перед його проповідницею. Заратустра пішов до нього і разом з молодцями сидів перед його проповідницею. І мовив мулрець :

Честь для сну і сором перед сном ! Ото найперше ! І вступайте ся з дороги кожному, хто спить погано і сторожить в ночі !

Навіть злодій соромить ся сну : тихенько закрадаєсь він по ночі. Але безсоромний сторож нічний, безсоромно несе він трубусвою.

Спати, то не мала штука : для сього треба вже весь день бути сторожким.

Десять раз на день мусиш перемогти себе самого : се наводить добродійну втому і є наче мак для душі.

Десять раз мусиш помириться із собою ; бо перемога гірка, і погано спить непримирений.

Десять истин мусиш найти через день : инакше ще й в почі шукати меш за ними і душа твоя останесь голодна.

Десять раз на день мусиш сміятись і веселитись: бо в ночі не дасть тобі спокою твій жолудок, той батько пригноблення.

Не многі знають те: а прецінь треба мати всі чесноти, щоб спати добре. Чи буду ложно свідчити? Чи буду чужоложити?

Чи буду пожадати слуги ближнього мого? Все те буде ворогом доброго сну.

Але хочби ти й усі чесноти мав у собі, так ще одно тобі треба рзуміти добре: як самі чесноти заколисати до сну в слухний час.

Щоб вони не сварились із собою, ті гречні жіночки! Щоб не сварились за тебе, нещасний!

Мир Богу і мир сусїдови! Сього вимагає добрий сон. Мир навіть чортів сусїдському! Инакше товчись буде у тебе по ночах.

Чесць і послух для старшини, навіть кривої! Сього треба для доброго сну. Що-ж пораджуя на те, що старшинаходить радненько на кривих ногах?

Той в мене найліпший пастух, хто свою вівцю веде на полонину найзеленїйшу: бо се годить ся для доброго сну.

Не бажаю ані многих почестий, ані скарбів великих: вони розпалюють утробу. Але без доброго імени і невеликого скарбу спить ся погано.

Мале товариство милїйше менї як лихе :
коб тільки приходило й відходило у свій час.
Се годить ся для доброго сну.

Та ще сподобались менї дуже вбогі духом :
вони причиняють ся до доброго сну. Блаженні
вони, найпаче, коли все притакувати їм.

Оттак минає день чесному чоловікови. А
прийде ніч, стережусь, щоб не кликати сну !
Не хоче він, щоб його кликати, сон мій, що
є пан чеснотам !

Але я перегадую, що через день учинив і подумав. Пережовуючи, питаюсь у себе, терпеливо наче корова : котре се були нинї десять моїх перемог ?

Котре се були десять примирень і десятих істин і десять сміхів, що ними вгодило собі серце моє ?

І коли перегадую оттак і колишусь сорок думками, нападає мене нечаяно сон мій, незваний, пан чеснотам.

Истинно, легесенькою ходою приходить він до мене, найлюбїйший з усіх злодіїв, і краде мої думки : і я дурнем стою перед вами, як ота проповідниця.

Він стукає до ока мого : й воно тяжіє. Він доторкаєсь до рота мого : й він відчиняється.

Тане довго стояти менї так : ото лежу вже.

Коли Заратустра почув такі слова мудрого чоловіка, засміяв ся в серці своїм, бо побачив

нове світло. І так промовив до серця свого :

Блазень отой мудрець з його сорок думками ; думаю одначе, що він добре розумієсь на сні.

Щасливий той, хто живе близьь сього мудрця ! Такий сон як його заразливий, навіть крізь грубу стіну.

Якийсь чар містить ся навіть в його проповідницї. І не даром сиділи молодці перед проповідником чесноти.

Його мудрість звесь : сторожити, щоб спати добре. І справді, коли-б життє не мало змислу ніякого, і я-б мусїв вибирати безмислє, то й для мене була-б вона безмислє найвартнїйше.

Тепер розумію добре, за чим попитували колись більше всього, шукаючи вчителя чесноти : попитували за добрим сном і маківими чеснотами !

У всіх тих прославлених мудрцїв на проповідницях мудрість була сном без снів : ніякого лїпшого змислу життя не знали вони.

Ще й нинї є дехто подібний сьому проповідникови чесноти, а не кождий такий чесний, як він. Та їхній час минув ся : вже не довго стояти їм, — ось лежать вони.

Блаженні „я“ сонні, бо вони незадовго задрімають. —

Так мовив Заратустра.

*

*

*

Про засвітників.

Кинув яюсь і Заратустра свою оману поза чоловіка, як чинять усі засвітники. І здавався мені світ твором якогось зболілого і замученого бога.

Сном здавався мені світ, сном і поезією бога. Барвистим димом перед очима божеськи невдоволеного.

Добро і зло, радість і терпіння, і „я“ і „ти“ — здавались барвистим димом перед творчими очима. Хотів творець відвернути свій погляд від себе — і сотворив світ.

Пяним щастем для того, хто терпить, є відвернути свій погляд від терпіння свого і загубити себе. Пяним щастем і само-загубленням здавався мені світ.

Отой світ, на віки недосконалий, недосконалий образ вічної суперечности, пяне щастє для свого недосконалого творця, — ось чим здавався мені світ.

Так і я колись кинув свою оману поза чоловіка, як чинять усі засвітники. Поза чоловіка, але чи в правду?

Ах, брати мої, той бог, що я сотворив, то був людський твір і божевілля, як усі боги!

Чоловік то був, бідний кусень чоловіка і „я“; з мого власного попелу і жару підняв ся він, мій опир! Істинно, не з того світа прийшов до мене!

Що-ж стало ся, брати мої? Я переміг себе, боліючого, я поніс мій власний попіл у гори, найшов яснійше полум'я для себе. Тоді уступивсь опир від мене.

Тепер болем і мукою було-б для мене, вірити в таких опирів; болем і приниженням було-б для мене.

Біль і безсиллє, ось що породило всіх засвітників; і той короткий шал щастя, що зазнає його тільки, хто боліє.

Втома, що одним скоком, одним смертним скоком рада дійти до останнього, та вбога, невіжа втома, що навіть більше бажати не бажає, — ось що породило всіх богів і всіх засвітників.

Вірте мені, брати мої! То тіло було, що зневірилось о тілі, що палцями одурілого духа чіпляло ся останніх стін.

Вірте мені, брати мої! То тіло було, що зневірилось о землі, — що чуло, як говорило до нього черево буття.

І ось воно забажало головою, ба, не

тільки головою, пробитись крізь останні стіни туди, „на той світ“.

Але „той світ“ захований добре перед чоловіком, той обезлюднений, нелюдський світ, що є небесним ніщо; і черево буття не говорить до чоловіка, хіба що чоловічими устами.

Истинно, важко доказати буттє і важко зневолиги його, щоб заговорило. Скажіть мені, брати мої, чи найчуднійша з усіх річій не доказана найліпше?

Так, те „я“ і суперечність і вся глибінь того „я“ — вони говорять найявнійше про своє буттє, — те творче „я“, що бажає, що встановляє вартости, що є мірою і вартостю всім річам.

І те найщирійше буттє, те „я“ — воно говорить про тіло і бажає тіла ще навіть тогді, коли марить і творить і лопоче поломаними крильми.

Усе явнійше вчить ся воно говорити, те „я“ : а що більше вчить ся, то більше слів, і чести має для тіла і землі.

Новій гордості навчило мене моє „я“, їй учу я людей : не ховайте вашу голову в пісок небесних річій, але несіть її свobodно, ту вашу земську голову, що становить змісл землі !

Новій волі навчаю людей : бажайте дороги тої, що нею на осліп ішов чоловік,

благословить її і не сходить з неї на боки як недужі й завмираючі.

Недужі й завмираючі були, що згордували тілом і землею, що винайшли небо і спасенні краплі крові: але й ту солодку, понуру отрую вони взяли від тіла й від землі!

Від нужди своєї вони хотіли скритись, а звізди були за далеко для них. Тоді зітхнули вони: „Ах, коби були дороги небесні, що ними можна-б просмикнути ся в инше буття, до иншого щастя!“ — і найшли собі стежечки таємні і напички кроваві!

І здавалось їм, невдячним, що ото- вже відсахнулись від свого тіла й від землі. Одначе, кого мали дякувати за дрож і розкіш своєї втеки? Своє тіло і землю.

Заратустра добрий для недужого. Истинно, він не сердить ся за їхні способи потіхи і невдяки. Нехай виздоровлюють, нехай стануть ся переможцями і сотворять собі тіло вище!

Тай не сердить ся Заратустра на оздоровленого, коли він ніжним оком оглядаєть ся за оmanoю своєю, коли о півночі снуєть ся коло гробу бога свого. Але недугою і недужим тілом будуть для мене шей сльози його.

Чимало недужого брата бувало все між тими, що марять і за богом банують; люто ненавидять вони того, хто пізнає, і ту най-

молодшу між чеснотами, що імя їй : ширість.

Вони оглядають ся назад за темними часами ; тогді, правда, й омана і віра були инша справа ; шалом розуму була богоподібність, а сумнів був гріхом.

Занадто добре знаю я тих богоподобників : вони хочуть, щоб вірити в них, і щоб сумнів був гріхом. Занадто добре знаю теж, у що вірять вони найглибше.

Истинно, не в засвітні царства і спасенні краплі крови : в тіло вірять вони найглибше, і їх власне тіло є для них річю самою в собі.

Тільки-ж вона хороблива річ у них : тому хотіли-б так радо вискочити із шкіри. Тому слухають проповідників смерти і самі проповідують про царства засвітні.

Але ви, брати мої, слухайте радше голосу здорового тіла : ширійший і чистійший се голос.

Щирійше і чистійше говорить здорове тіло, досконале й прямолінійне : а говорить воно про змисл землі. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про зневажників тіла.

Зневажникам тіла хочу сказати моє слово. Не на те, щоб переучувались, або переучували других, а на те, щоб розпрощались із своїм власним тілом, -- і заїмали вже.

„Я тіло і душа“ -- говорить дитина. І чому-ж не мали-б ми говорити як діти?

Але пробуджений, свідомий говорить: Я тіло весь і наскрізь, і ніщо більше; а душа тільки назва для чогось, що на тілі.

Тіло се великий розум, многота, що один змисл у неї, війна і мир, черед а і пастух.

Орудєм твого тіла є теж твій маленький розум, брате мій, що ти „духом“ зовеш, — маленьким орудєм і забавкою твого великого розуму.

„Я“ кажеш ти і гордиш ся тим словом. Але більше від нього є — в що тобі вірити не хочеть ся — твоє тіло і його розум великий: він не каже „я“, він чинить „я“.

Що змисл відчує, що дух впізнає, сьому кінця нема. Але змисл і дух хотіли-б перемовити тебе, що вони кінець усьому: такі зарозумілі вони.

Орудем і забавкою є змисл і дух, поза ними лежить іще самість. Самість шукає очима змислів, слухає ушима духа.

Безупину слухає і шукає вона: вона порівнує, підбиває, здобуває, руйнує. Вона панує, панує також над „я“.

Поза твоїми думками й почуваннями, мій брате, стоїть могучий повелїтель, невідомий покащик — зовесь він самість. У твоїм тілі живе він, твоє тіло є він.

Більше розуму є в твоїм тілі, як в твоїй найбільшій мудрости. І хто знає, на-що власне твою тілу найліпшої мудрости твоєї?

Твоя самість смієть ся із твого „я“ і його гордих скоків. „Що мені ті скоки і полети думки? мовить вона до себе. Крута стежка до моєї ціли. Я те, що оповило „я“ і вдихує в нього його поняття“.

Самість каже до „я“: „тут почувай біть!“ І воно боліє і продумує, якби болю позбутись — і для сього воно має думати.

Самість каже до „я“ „тут почувай розкіш!“ І воно радуєть ся і продумує, якби частійше радуватись — і для сього воно має думати.

Зневажникам тіла хочу сказати одно слово. Їхня зневага се їхня повага. Що се таке, що сотворило повагу і зневагу і вартість і волю?

Творча самість сотворила собі повагу і зневагу, сотворила радість і горе. Творче тіло сотворило собі духа як руку для своєї волі.

Навіть глупістю і зневагою вашою, о зневажники тіла, ви служите самості вашій. Мовлю вам: ваша самість сама бажає вмерти й відвертаєть ся від життя.

Вона вже більше не годна чинити, чого бажає найрадіїйше: — творити понад себе. Ото її бажання і весь жар її.

Але тепер їй запізно до сього: — тому бажає загинути самість ваша, о зневажники тіла.

Загинути бажає ваша самість, і тому ви стали погорджувати тілом. Бо вже не годні творити понад себе.

Тому сердитесь на життя і на землю. Несвідома зависть проблискує в зизім погляді вашої погорди.

Я не йду вашою дорогою, о зневажники тіла! Ви в мене не мости до надчоловіка! —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про втіху і пристрасти.

Мій брате, коли у тебе є чеснота, і се чеснота твоя, то вона тільки у тебе і більше її в кого крім тебе.

Але ба! Ти хочеш кликати її по імені і пестити її; ти хочеш торгати її за ушко і грати ся з нею.

І бачиш! Тепер ім'я її у тебе те саме, що у люду, і ти і твоя чеснота стались людом і чередою.

Краще було тобі, казати: „невимовне й безіменне, що є мукою і солодощами душі моєї і голодом моєї утроби“.

Нехай чеснота твоя буде за висока, щоб допускати ім'я до себе; а коли вже мусиш говорити про неї, то не соромись, заікуватись.

Оттак говори і заікуй ся: „Се моє добро, його люблю я, воно вподобалось мені, яке є, тільки такого добра бажаю.“

Не хочу його як за повіту божого, не хочу його як людської постанови і потреби, не хочу, щоб було мені дорогосказом до надземлі і раю.

То земська чеснота, що люблю її; в ній мало мудрости, а найменше розуму всіх.

Але сей птах поставив собі гніздо у мене, тому люблю його цілим серцем, і сидить він у мене на золотих яйцях“.

Так маєш заікуватись і хвалити свою чесноту.

Колись у тебе були пристрасти і звав ти їх лихими. Але тепер у тебе ще тільки твої чесноти; вони вирости з пристрастей твоїх.

Типоклав найвищу ціль пристрастям твоїм: і вони стались твоїми чеснотами і радістю.

І хочби ти був з покоління гнівливих, або розпусних, або ошалілих з віри, або жадних мести:

То вкінці всі твої пристрасти стались чеснотами і всі твої чорти ангелами.

Колись у тебе сиділи дикі пси в твоїх пивницях, але вони перемінились у птахів і любих співух.

Ти виварив нектар з твоєї отруї, видоїв твою корову смутку, — тепер пєш солодке молоко з її вим'я.

І ніщо злого не виросте вже більше з тебе; хиба те зло, що виростає з бою твоїх чеснот.

Мій брате, коли ти щасливий, то у тебе одна чеснота, а не багато їх: так ти лекше перейдеш через міст.

То діло велике, мати багато чеснот, але доля не легка; не один пішов у пустиню

і стратив ся, бо втомив ся, служити побо-
євищем для чеснот.

Мій брате, чи війна і бій не є злом? Але
те зло доконечне, і доконечна зависть і не-
віра і клевета між твоїми чеснотами.

Бач, як кожда твоя чеснота жажде най-
висшого: вона вимагає твого духа цілого, щоб
був її вістуном, вона вимагає твоєї сили усеї
в гніві, ненависти і любові.

Кожда чеснота заздрісна за другу, а за-
здрість то страшне діло. І чесноти теж мо-
жуть загинути від заздрости.

Кого огорне полумя заздрости, той вкінці,
наче скорпіон, вбиває себе затроєним жалом.

Ах, брате мій, не бачив ти ще ніколи,
як чеснота сама клевече й убиває себе?

Чоловік є щось, що треба перемогти:
тому ти маєш любити свої чесноти, бо через
них загинеш. —

Так мовив Заратустра.

*

*

*

Про блідого злочинника.

Ви не хочете вбивати, о судді і жерці поки звір не погнеть ся? Глядіть, блідий злочинник погнув ся: з його ока проглядає велика погорда.

„Моє „я“ є щось, що треба перемогти: моє „є“ є для мене великою погордою чоловіка“ — так говорить те око.

А коли він сам осудив себе, то була його найвисша хвиля; не пустіть- же вивисшено назад на низину!

Немає визволення тому, хто заболів собою, хиба що в скорій смерті.

Ваше убивання, о судді, має бути милосердем а не мстю. І вбиваючи, глядіть, щоб оправдували саме життя.

Не досить, щоб ви помирили ся з тим, кого убиваєте. Ваш смуток нехай буде любовю до надчоловіка: так оправдаєте ваше ще- життя.

„Ворог“ повинні ви казати, але не „злочинник“; „недужий“ повинні ви казати, але не „нікчемник“; „Дурень“ повинні ви казати, але не „грішник“.

А ти, червоний судис, коли-б ти сказав голосно все, що вчинив у думках, то кождий крикнув-би: „геть сього плюгавця і їдовитого черва!“

Але що инше думка, що инше вчинок, а що инше образ учинку. Колесо причин не котить ся поміж них.

Від образу побліднів отсей блідий чоловік. Він був доріс до свого вчинку, коли сповняв його, але не видержав образу вчинку, як був сповнений.

І він бачив у собі виновника одного вчинку. Божевіллем зову я се: бо виїмок став ся у нього істотою.

Чертка прив'язує курку; вчинок, що він сповнив, зв'язав його бідний розум — божевіллем після вчинку зову я се.

Слухайте-ж о судді! Є ще друге божевілле, що є перед учинком. Ах, не врились, ви досить глибоко в сю душу!

Так мовить червоний суддя: „на-що мордував сей злочинник? Він хотів грабувати“. Але я мовлю вам: його душа бажала крови, не рабунку: за щастем ножа тужила вона.

Але його бідний розум не поняв сього божевілля і перемовив його. „Що тобі з крови! казав він; чи недобре було-б при тому пограбувати трохи? Не добре помстити ся?“

І він послухав свого розуму бідного:

тяжким оловом лежала його мова на ньому, — і він грабував, мордуючи. Не хотілось йому соромити ся божевілля свого.

А тепер знову лежить олово його вини на ньому, і знову його бідний розум такий отупілий, такий важкий!

Коли-б він тільки міг потрясти головою, то його тягар упав би з нього: але хто потрясе сю голову?

Що є сей чоловік? Купа недуг, що через духа простягають ся на світ, шукаючи добичі для себе.

Що є сей чоловік? Клубок диких гадюк, що рідко коли лежать біля себе в спокою, — але розповзують ся, шукаючи добичі на світі.

Гляньте на се бідне тіло! Що воно перемучилось, чого бажало, те витолкувала його бідна душа, — витолкувала як розкіш убійника і жадобу за щастем ножа.

Хто тепер занедужає, того нападає зло, що тепер є злом, і хочеть ся йому завдавати муку тим, що болить його. Та були інші часи й інше зло і добро.

Колись і сумнів і воля бути собою були злі. Тоді недужий ставав ся єретиком і відьмою: як єретик і як відьма мучивсь він і бажав мучити.

Але се у ваших ушах не містить ся: ва-

шим добрим шкодить воно, кажете мені. Та що обходять мене добрі ваші!

Багатꙗ дечого у добрих ваших проймає мене відразу, а истинно кажу вам: не їхнє зло. Я-ж хотів, щоб у них було божевілле, що від нього вони загинули-б, як отсей блідий злочинник!

Истинно, я хотів, щоб їхнє божевілле звалось правда або вірність або справедливість: але у них є своя чеснота, щоб довго жити, живучи в задоволенню нікчемному.

Я поруче понад рікою: ловись мене, хто йматись може! Але костуром вашим не буду. —

Так мовив Заратустра.

*

*

*

Про читання і писання.

— --

З усього, що написано, люблю тільки те, що написано кровю. Пиши кровю, і дізнаєш ся, що кров се дух.

Не так воно легко чужу кров зрозуміти: ненавиджу читаючих лїнтяїв.

Хто знає читача, той пальцем не кине задля нього. Ще одно столїттє читачів, — і далї сам дух буде смердїти.

Те, що кожному можна навчитись читати, псує поволи не тільки писання, але й думання.

Колись дух був богом, відтак став ся чоловіком, а тепер, що-доброго, стаєть ся товпою.

Хто пише кровю і приказками, хоче, щоб його не читати, але вчитись на память.

В горах найближша дорога з верха на верх: але для такого ходу треба довгі ноги мати. Приказки повинні бути як верхи, а ті, що до них вони звернені, великі і рослі.

Повітре рідке і чисте, небезпека під ногами, і дух повен радісної злоби: як гарно годить ся одно до одного.

Хочу мати духів псотників коло себе; тогді я відважинії, Відвага, що прогонює опирів, сама творить собі духів псотників, — відвага хоче сміятись.

Я вже не почуваю, як ви почуваєте: ся хмара, що бачу під собою, ся чорнява і тягота, що з них смію ся, — се хмара, що вам бурю несе.

Ви глядите в гору, бажаючи піднятись. А я гляджу в долину, бо стою на висоті.

Хто між вами може одночасно сміятись і стояти на висоті?

Хто ступає по найвисших горах, смієть ся з усіх трагедий і трагічних поваг.

Безжурними, з насміхом і насильством в душі — от так бажає нас мудрість: вона жінка і любить тільки лицаря.

Ви мовите мені: „життя важке ярмо“. А на-що вам гордість ваша перед опівднем і погода під вечір?

Життє важке ярмо: ах, не розніжнюйтесь так дуже! З нас усіх на купу гарні віючні осли й ослиці.

Що спільного у нас із пупінком рожі, що тремтить від краплі роси на своєму тілі?

То правда: ми любимо життє не тому, що звикли до життя, але що звикли до любови.

Є все дещо божевілья в любові. Але є теж дещо розуму в божевільї.

І менї, що прихильній до життя, здається, що мотилі і баньки миляні і подібні їм між людьми ще найбільше знають, що щастє.

Бачити, як сї легкі, глупенькі, ніжні і рухливі душеньки грають в повітрі, — ах, від сього виду Заратустрі хочеть ся плакати і співати.

Я міг-би вірити тільки в бога, що вмів би танцювати.

А коли я побачив мого сатану, він був поважний, глибокий і торжественний: то був дух тяготи, — через нього падуть усі річі.

Не гнів, але сміх уїиває. Нумо, убиймо духа тяготи!

Я вчив ся ходити: від тогдї бігаю. Я вчив ся літати: і не хочу від тогдї, щоб попхнуто мене, аби двигнути ся з місця.

Тепер я легкий, тепер лечу, тепер бачу себе під собою, тепер якийсь бог танцює в минї. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про дерево на горі.

Доглянуло око Заратустри, що якийсь молодець обминає його. І коли він раз у вечері йшов один почерез гори, що оточують місто, назване „пестра корова“, побачив, ідучи, того молодця, як сидів опертий об дерево та втомленим поглядом дивився на низину. Заратустра обіймив дерево, що під ним сидів молодець, і промовив такими словами :

„Коли-б я хотів потрясти се дерево моїми руками, я не мав-би сили задля сього.

Але вітер, що його не бачимо, мучить і погинає його, куди захоче. Нас погиняють і мучать найгірше руки невидимі.

Тоді молодець підняв ся наляканий і сказав : „чую голос Заратустри і саме я думав про нього“.

Заратустра відповів :

„Чого-ж ти зляк ся, коли так? — Але з людиною неначе з деревом.

Чим дужче вона бажає піднятись в гору на висоту і в ясність, тим більше корінне її преться в землю, в долину, в темряву, глибину, — у зло“.

„Так, у зло! кликнув молодець. Як се можливо, що ти відгадав мою душу?“

Заратустра усміхнув ся і промовив : „Де-яку душу не відгадаєш ніколи, хиба що попереду винайдеш її“.

„Так, у зло ! кликнув молодець іще раз.

Ти сказав правду, Заратустро. Від коли рву ся в гору, від тогді не довіряю сам собі, і ніхто не довіряє мені,— чому се дієть ся так ? Я перемінююсь за скоро : моє нині протирічить мому вчера. Я часто перескакую ступні, підоймаючись, — сього не прощає мені ні один ступень.

А на горі я все один, самотній. Ніхто не говорить до мене, мороз самотності проймає мене дрюю. Чого я шукаю на висоті ?

Моя погорда і моя туга зростають ся з собою ; чим висше підоймаюсь, тим дужче гордую тим, що підоймаєть ся. Чого він шукає на висоті ?

Як соромлюсь я за своє підойманне і своє спотиканне ! Як насміхаюсь із свого тяжкого задихання ! Як ненавиджу того, хто летить ! Як утомивсь я на висоті !“

Тут замовк молодець. А Заратустра поглянув на дерево, що стояли під ним, і промовив такими словами :

„Се дерево стоїть тут самотне на горах ; воно вирросло високо понад чоловіка і звіря. Коли-б воно хотіло заговорити, воно не

мало-б нікого, хто зрозумів-би його : так високо виростало воно.

Й ото воно жде і жде, — чого жде воно ? Воно так близько селища хмар : мабуть першої блискавки жде воно?“

Коли Заратустра промовив отсе, молодець кликнув, спалахнувши живо : „Так, Заратустро, ти сказав правду. Я бажав свого западу, коли рвав ся на висоту, а ти був та блискавка, що її ждав я ! Гляди, чим став ся я, від коли ти явив ся нам ? За висть на тебе заїла мене !“ — Так сказав молодець і заплакав гірко. А Заратустра обіймив його рукою і повів геть.

Коли вони йшли з собою якийсь час, почав Заратустра так говорити :

Серце розпадаєсь у мене з болю. Ліпше як твої слова, говорить мені твоє око про всю небезпеку твою.

Ти ще не свободний, ти ще шукаєш за свободою. Твоє шукання вчинило, що ти став ся по ночах безсонний і над міру сторожкий.

Тобі хочеть ся на свободну висоту, до зізд рветь ся твоя душа. Але й твої похоти лихі рвуть ся на свободу.

Твої дикі пси рвуть ся на свободу ; вони гавкають у своїй пивниці з радости, що твій дух стремить ся розбити всі темниці.

Ти для мене ще бранець, що продумує над свободою своєю; ах, душа таких бранців стаєть ся розумна, але теж хитра і лиха.

Очиститись треба навіть визволенцєви ду-ха. Багато темничної стухлості ще осталось у нього: а чисте мусить бути його око.

Так, розумію небезпеку твою. Але за-клинаю тебе любовію і надїєю моєю: не кидай своєї любові, не кидай своєї надії!

Ти ще почуваєш себе благородним, і бла-городність твою почувають навіть ті, що ли-хі на тебе і погані погляди шлють за тобою. Знай, що благородний усім заваджає в до-розї.

І добрим теж заваджає благородний в дорозї; навіть тогдї, коли вони зовуть його добрим, вони бажають тільки усунути його з дороги.

Бо нову річ бажає творити благородний і нову чесноту. А добрий бажає давнього, і щоб давнє остало ся.

Але не в тому небезпека для благоро-днього, щоб він не став ся добрим, а в тому, щоб не став ся зухвалим і нищителем.

Ах, знав я благородних, що втратили свою найвисшу надїю. І тогдї кинули кле-вету на всі надії найвисші.

І жили від тогдї короткими розкошами і знали мету свою ледви чи день уперед.

„Дух також розпусний“ — сказали вони. Тоді вломились крила їх духа, — й ото повзе він всюди й опоганює, гризучи все.

Колись гадали вони стати героями, — а є нині розпусниками. Гнівом і страхом є для них герой.

Але я закликаю тебе любовю і надією мою: не кидай героя в твоїй душі! Бережи як святу твою найвисшу надію! —

Так мовив Заратуста.

* * *

Проповідники смерти.

Є проповідники смерти: і земля повна таких, що їх треба накликати, щоб відвернулись від життя.

Земля повна непотрібних і життя поповнене через много - за - многих. Нехай - же „вічним життям“ видурять їх із цього життя!

„Жовті“ — так зовуть проповідників смерти, або теж „чорні“. Але я покажу їх ще в інших красках.

Вони — се ті страшні, що грабежного звіря носять у собі і не можуть вибрати, хиба похоти або самобичованнє. Але навіть їхні похоти є самобичованнєм.

Вони не стались ще навіть людьми, ті страшні; нехай-же накликають до втеки від життя і самі йдуть тою дорогою!

Вони — то чахотники душі: ледво народились, вже починають вмирати і банують за наукою втоми й відречення.

Вони бажають бути мертві, і ми повинні притакнути їхньому бажанню! Бережім ся, щоб не збудити сих мерців і не нарушити сі живі трумна!

З'устрінеться їм недужий або старець або трп і вони мовлять: „життє поборене!“

А се вони поборені і їхнє око, що тільки одно лице бачить на життє.

Закутані в грубу хмару смутку і жадні невеликих пригод, що смерть приносять, вони ждуть і скалять зуби один на одного.

Або теж: хватають ся солодошів та ще наслідують ся з власного дїтватства: вони повисли на стебелцї життя і наслідують ся, що висять на стеблї.

Їхня мудрість така: „Дурень, хто вчепив ся життя, але ми власне ті дурні. І се найглупіше в життє!“

„Життє тільки мука“ — мовлять інші і вони не брешуть: то-ж подбайте, щоб перестали жити! Подбайте, щоб скінчило ся життє, що є тільки мукою!

Нехай слово вашої чесноти навчає: „ти повинен убити себе! Ти повинен сам украсти себе геть!“ —

„Розпуста то гріх, — мовлять деякі, що проповідують смерть — то-ж ходїмо в пустиню і не плодьмо дїтей!“

„Родити то мука, — мовлять другі — на-що родити ще? Адже пускаєть ся в світ самих нещасних!“ І се проповідники смерті,

„Милосердя треба — мовлять треті. Во-

змість цілого мене! Тим менше мене путати буде життє!“

Будь вони милосерні до глибини, вони затроїли-б життє своїм ближнім. Лихими бути, се була-б їхня властива доброта.

Але їм хочеть ся втекти від життя; що їм до того, що своїми ланцюхами й дарунками ще міцнійше прив'язують других!

Але й ви, що для вас життє дика праця й неспокій, чи й ви не втомились дуже життєм? Чий ви не доспіли до проповіді смерті?

Ви всі, що любите дику працю й усе, що швидко, нове, чуже, — ви не годні вдержати себе, і ваша пильність є втекою і бажанням забути себе.

Коли-б ви глибше вірили в життє, ви менше пили-б за хвилиною. Але щоб ждати, на те у вас змісту за мало — за мало навіть, щоб дармувати!

Бсюди гомонить голос проповідників смерті: і земля повна таких; що їм треба проповідувати смерть.

Або „вічне жигтє“: менї все одно, — коб тільки скорше забрались!

Так мовив Заратустра.

* * *

Про війну і лицарів.

Від наших найліпших ворогів не бажаємо пощади, як не бажаємо її від тих, кого з глибини душі любимо. То-ж дозвольте, сказати вам правду!

Мої брати по війні! Люблю вас із глибини душі, я був і є роду вашого. Я теж найліпший ворог вам. То-ж дозвольте, сказати вам правду!

Я знаю про ненависть і зависть серця вашого. Ви не досить великі, щоб ненависті і зависти не знати. То-ж будьте досить великі, щоб не соромитись їх!

І коли не можете бути святими пізнання, то бодай будьте лицарями його. Вони є товариші і предтечі святості тої.

Я бачу багато жовнірів: коби я бачив лицарів багато!

„Одно-форм“ зовесь те, що носять вони: коби-ж не одно-формне було, що накривають ним!

Будьте мені з тих, що їхнє око все за ворогом шукає — за в а ш и м ворогом. Але в декого з вас родить ся ненависть на перший погляд.

За вашим ворогом маєте шукати, вашу війну воювати, і за ваші-ж думки! А коли думка ваша поляже, нехай над нею правота ваша ще й триумф празнує!

Мир маєте любити як спосіб до нових воєн. І короткий мир більше як довгий.

Вас я не взиваю до праці, але до бою. Вас я не взиваю до мира, але до перемоги. Нехай праця ваша буде боєм, а мир ваш нехай буде перемогою!

Мовчати і спокоєм сидіти можна тільки, маючи лук і стріли: без того балакаємо і сваримо ся. Ваш мир хай буде перемогою!

Ви говорите: добра справа освячує навіть війну? Я-ж мовлю вам: добра війна освячує кожду справу.

Війна й відвага більше великих річей вчинили як любов ближнього. Не спочутте ваше, але хоробрість ратувала досі онешасливлених.

Що є добре? питаєте ви. Бути хоробрим є добре. Нехай малі дівчатка говорять собі: „добре є те, що є гарненьке і зворушаюче до того“.

Називають вас безсердечними: але ваше серце правдиве, і я люблю соромливість сердечности вашої. Ви соромитесь припливу вашого, а інші соромлять ся відпливу свого.

Ви погані? Гаразд, брати мої! Тож-

вдягніть на себе величчє, той плащ поганого

А коли душа ваша станеть ся велика, вона станеть ся зухвала, і в величності вашій буде злоба. Я знаю вас.

У злобі стрічається зухвалий і слабий. Але вони не розуміють один одного. Я знаю вас.

Вам можна мати тільки ворогів, що їх ненавидіти треба, але не ворогів, щоб погорджувати ними. Ви мусите гордитись ворогом вашим: тогді успіхи ворога вашого будуть успіхи ваші.

Бунт — се благородність раба. Ваша благородність нехай буде послух! Навіть приказування ваше нехай послухом буде!

Доброму лицареві милійше звучить „ти погинен“, а ніж „я хочу“. І все, що миле вам, ви дозволити повинні а щоб вам приказане було.

Ваша любов для життя нехай любовію буде для вашої надії найвисшої: а ваша найвисша надія нехай буде найвисшою думкою життя!

Але вашу думку найвисшу — дозвольтє щоб приказав я вам, — вона зоветь ся: чоловік є щось, що треба перемогти.

Так жийте життєм послуху і війни! Щовам із довгого життя! Котрий лицар бажає пощади!

Я не щаджу вас, я люблю вас із глибини душі, мої брати по війні! —

Так мовив Заратустра.

Про нового ідола.

Десь є ще народи й череди, але не в нас, брати мої: в нас є держави.

Держава? Що се таке? Гаразд! Тепер відчиніть уші, бо тепер скажу вам моє слово про смерть народів.

Держава зоветь ся найстуденійша з усіх студених потвор. Тай студеню бреше вона; і повзе та брехня з її рота: „Я, держава, се наріл.“

Брехня! Се творчі духи були, що сотворили народів і здвигнули віру і любов понад ними: так вони життю служили.

А се погубники, що наставляють сіти на многих і зовуть їх державою: вони здвигують меч і сто похотії понад ними.

Де ще наріл є, він не розуміє держави і ненавадить її як погляд поганий і гріх проти звичаїв і прав.

Отсю признаку даю вам: кождий наріл говорить своєю мовою доброго і злого: сусід не розуміє її. Свою мову найшов наріл у звичаях і правах.

Але держава бреше на всіх мовах доброго і злого; і що-б не говорила вона, вона

бреше — і що-б не було в неї, вона укра-
ла те.

Усе на ній облуда; краденими зубами
кусає вона, злослива. Облудна навіть її у-
троба.

Помішання мов доброго і злого: ось
таку признаку даю вам на признаку держа-
ви. Истинно, бажання смерти значить та при-
знака! Истинно, проповідників смерти на-
кликає вона!

Много- за-много родять ся: для непо-
трібних винайдено державу!

Глядіть-же, як вона манить їх до себе,
много- за-многих! Як вона проковтує їх, жує
і пережувает!

„На землі нема ніщо більшого від ме-
не: я палець Бога, що порядкує“ — так ре-
ве потвора. І не одні довго-ухі і коротко-
окі падуть на коліна!

Ах, і в вас, душі, великі вшіптує вона
свою брехню понуру! Ах, вона відгадує сер-
ця багаті, що марнотратять ся радо!

Так, і вас відгадує вона, побідники
старого бога! Утомились ви в бою, і тепер
ще й утомою вашою служите новому ідолови!

Героями і почитними рад-би окружи-
ти ся він, новий ідол! Він радо вигріваєть
ся на сонці добрих совістий, — потвора
студена!

Усе він готов дати вам, коли-б тільки ви почитали його, ідола нового: так він купує собі блиск вашої чесноти і погляд ваших гордих очей.

Вами хоче він приманити много- за-много! Пекельну штуку придумано тут, коня смерті, що брящить прикрасами божеських почесний!

Смерть придумано для многих, що сама славить себе життям: истинно сердечна прислуга для всіх проповідник в смерті!

Державою називаю, де всі пють отрую, добрі і злі; державою, де всі гублять себе, добрі і злі; державою, де повільне самовбивання всіх зоветь ся — „життем.“

А гляньте-ж на сих непотрібних! Вони крадуть твори винахідників і скарби мудрих: обрадовані зовуть вони свою крадіж — і все обертаєсь у них на горе і недугу!

А гляньте-ж на сих непотрібних! Вони нездужають все, вони ригають свою жовч і зовуть се газетою. Вони пожирають одні -одних і не можуть навіть перетравити себе.

А гляньте-ж на сих непотрібних! Вони нагортають багатства і вбожіють разом з тим! Власти хочеть ся їм, а попереду джагана власти, купи гроший, — сим немічним!

Глядіть, вони пнуть ся, бистрі малпи! Вони пнуть ся один над одного і тручають ся в намул і глибину!

Ген до престола хочеть ся всім: се їх-
не божевілле, — наче-би щастє сиділо на
престолї! Часто сидить намул на престолї,
а часто теж престол на намулї.

Вони всі божевільні у мене, малпи, що пнуть
ся, голови горячі. Смородом їзanosить від їх-
нього ідола, потвори студеної; смородом заносить
від них усіх на купу, тих поклонників ідола.

Брати мої, чи й ви хочете задуситись у ви-
парі їхніх пащек і похотий! Краще поломить
усі вікна й тікайте на свободу!

Уступіть ся з дороги смородсви погано-
му! Тікайте від ідолопоклонства непотрібних!

Уступіть ся з дороги смородови погано-
му! Тікайте від випару сих людських жертв!

Простора ще й нині земля для душ вели-
ких. Ще є для одиноких чи мало місць неза-
селених, що обвінні пахощами тихих морь.

Ще отвором свободне життє для душ ве-
ликих. Истинно, хто мало має, того мають тим
менше: благословенне будь мале убожество!

Там, де держава кінчить ся, там аж по-
чинаєть ся чоловік, що не є непотрібний:
там починаєть ся пісня неминучого, одинока
й незаступима мельбодия.

Там, де держава кінчить ся, — а гляньте-ж
туди, брати мої! Чи не бачите її, веселку і мости
над чоловіка? —

Так мовив Заратустра.

Про мух, що на ринку.

Тікай, мій друже, в самоту! Я бачу, що ти ошоломлений від крику великих мужів і поколений жалами малих.

Ліс і скала вміти-муть гідно мовчати з тобою. Будь знову як дерево, що ти полюбив, як дерево широковіте: тихо, наслухаючи висить воно понад морем.

Де самота кінчить ся, там починаєть ся ярмарок; а де ярмарок почав ся, там починаєть ся теж крик великих комедиянтів і гудінне їдовитих комах.

На світї не варт найліпші річі нічого без когось, хто-б попереду вивів їх: великими мужами називає нарід тих, що виводять.

Не дуже розуміє нарід все, що велике, т. зн: творче. Але є в нього змисл для всіх виставців і комедиянтів великих річий.

Коло винахідників нових вартостий обертаєть ся світ: — невидимо обертаєть ся він. Але коло комедиянтів обертаєть ся нарід і слава: такий то „хід сього світа“.

Дух є в комедиянта, але немає совісти духа. Він вірує усе тільки в те, чим найдужче закріплює віру, — віру у себе!

Завтра буде в нього нова віра, а позавтра ще новіjšа. Бистрі у нього змисли, як у народа, і змінчива його погода.

Перевернути — значить у нього: докати. До шалу довести — значить у нього: переконати. А кров уважає за найліпшу з усіх причин.

Правду, що тільки в ніжні уші всотуєсь, зове він брехнею і нічим. Істинно, він вірує тільки в богів, що великий крик здоймають на світі!

Повно торжественних сміхунів на ринку — і нарід чванить ся своїми великими мужами! Вони у нього панами хвилі.

Але хвиля наступає на них: то-ж наступають на тебе. Від тебе теж вимагають „так“ або „ні“. Горе, тобі хочеть ся покласти між „за“ і „проти“ свій столець?

Задля сих безумовних, задля сих, що наступають, будь без заздлости, хто любить правду! Ще ніколи не повисала правда на рамени безумовного.

Задля отсих раптових верни ся в сховище твоєї певности: тільки на ринку нападають тебе з онтим так? або ні?

Повільно переживають усе всі глибокі криниці: довго вони мусять ждати, заки дізнають ся, що впало в їхню глибину.

Осторонь від ринку і слави стаєть ся все,

що велике : остронь від ринку і слави жили здавна винахідники нових вартостей.

Тікай, мій друже, в самоту : я бачу, що ти пожалений їдовитими комахами. Тікай туди, де повітре дише острє і дуже !

Тікай в свою самоту ! Ти жив за близько малих і нікчемних. Тікай від їхньої невидимої мести ! Проти тебе вони тільки мечь.

Не здоймай більше рамя проти них ! Їм числа нема, а то-ж не твоя доля бути обганячем мух.

Їм числа нема, тим малим і нікчемним ; а не одна горда будівля завалилась уже від дошових крапель і буряну.

Ти не камінь, але вже ти вижолоблений від многих крапель. Ще розломиш ся і розпукнеш від многих крапель.

Я бачу, ти втомлений через їдовитих мух, до крови подертий на сто місцях ; і гордість твоя навіть гніватись не хоче.

В усїй невинности їм хочеть ся крови від тебе, крови жаждуть їхні душі безкровні — і жалять вони в невинности усїй.

Але ти Глибокий, за глибоко болїєш, тай ранами малими ; і заки ти ще уздоровив себе, вже проповз такий сам їдовитий черв по твоїй руці.

Ти за гордий, щоб сих ласунів убивати. Але бережись, щоб не сталось твоїм

призначенням злочасним, двигати всю їхню їдовиту кривду!

Вони брелять коло тебе навіть похвалою своєю: влазливість їхня похвала. Їм хочеться близьости твоєї шкіри і крові.

Вони підлещують тебе тобі неначе богу або чортові: вони скавуляють перед тобою неначе перед богом або чортом. Та що з того! Вони підлесники і ніщо більше.

Часто вони прикидають тебе милими перед тобою. Але то був усе розум боягузів. Так, боягузи розумні!

В своїх душах тісеньких вони багато продумують над тобою, — ти все для них сумнівний! Усе, над чим довго думати, стається сумнівне.

Вони карають тебе за всі чесноти твої. Вони прощають тобі з глибини тільки — прогріхи твої.

Тому, що лагідний ти і справедливий думкою, ти говориш: „вони не повинні за своє мале життя“. Але їхня тісна душа думає: „Винувате всяке велике життя“.

І тогді, коли ти лагідний для них, вони ще почувають себе погорджуваними; і вони віддають тобі твоє добро з укритими колючками.

Твоя гордість без слів не по їхньому смаку; вони ликують, коли ти хоч раз до того скромний, щоб бути пустим.

Те, що пізнаємо в чоловіка, те ми розпалюємо у нього. То-ж бережись перед малими!

Перед тобою почувають ся вони малі і їхня низість тліє жаром проти тебе у невидимій мести.

Чи ти не завважив, як часто німіли вони, коли ти приступав до них, і як сила їхня тікала від них, наче дим від погасаючого вогню?

Так, друже мій, ти лиха совість для ближніх твоїх: бо вони не варті тебе. Тому ненавидять тебе і радо пили-б твою кров.

Твої ближні будуть все їдовитими мухами: від того, що велике у тобі, — навіть від того вони все ставатись-муть більш їдовиті і більш мушиної породи.

Тікай, мій друже, в самоту і туди, де повітря диньє остро і дуже. То-ж доля не твоя, бути обганячем мух. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про чистоту.

Я люблю ліс. У містах жити погано: там за багато розпусних.

Чи не ліпше попасти ся в руки опришка, як у мрії розпусної жінки?

А погляньте на тих мушин: їхні очі говорять — вони не знають ніщо кращого на землі, як вилежуватись коло жінки.

Намул лежить на дні їхньої душі: і горе, коли у того намулу ще може дух є!

Коб ви були бодай досконалі як звірі! Але у звіря невинність.

Чи-ж я раджу вам, щоб убили свої змисли? Я накликаю вас до невинности змислів.

Чи накликаю вас до чистоти? Чистота у декого є чеснотою, але у многих майже гріхом.

Сї може й здержують себе, але сука-змисловість проглядає зависно з усього, що чинять.

Ще й на висоту їхньої чесноти і в холод самого духа йде за ними сей звір і його неспокій.

І як-же чемно вміє сука змисловість жесбрати кусника духа, коли їй заборонено кусника тіла!

Ви любите трагедії і все, що серце роздирає? Але я не довіряю вашій суцї.

У вас очі надто жорстокі, і ви поглядаєте розпусно за тими, що болїють. Чи не переодїла ся змисловість ваша і зове себе спочуттєм?

Ще й отсе порівнання даю вам: не один з тих, що свого чорта вигнати хотїли, сам загнав ся в безрогу.

Для кого чистота тягар, тому треба відраджувати її: щоб не стала ся дорогою до пекла — т. є в намул і розпусту душі.

Я говорю про нечисті річі? Се ще не найбільше лихо.

Не тогдї, коли правда нечиста, але коли вона мілка, заходить нерадо в її воду, хто пізнає.

Истинно, є невинні з глибини душі: вони лагіднійші серцем, зони сміють ся приязнійше і багатше як ви.

Вони сміють ся теж із чистоти і питають ся: „що таке чистота!“

Чи се не глупість? Але ся глупість прийшла до нас, не ми до неї.

Ми подали нашій гостї пристановище і серце: тепер вона живе у нас, — нехай же останеть ся, поки захоче!“

Так мовив Заратустра.

Про друга.

„Одного все забагато біля мене“ — думає пустинник. „Вічно один раз один — дає постійно два!“

„Я“ й „мене“ все надто ревниві в розмові: як можна-б видержати се, не будь у нас друга?

І все у пустинника друг є третій: третій є корок, що не дає, аби розмова двох упала в глибину.

Ах, на всіх пустинників чатує за багато глибин. Тому так банують вони за другом і його висотою.

Наша віра в других зраджує, в чому ми бажали-б вірувати в нас самих. Наша туга за другом то зрадник наш.

Часто бажаємо любовію тільки перескочити зависть. І часто нападаємо і ворога робимо собі, щоб затягти, що ми відкри-ті для нападу.

„Будь бодай ворогом мені!“ — мовить правдива почесь, що не важить ся просити приязни.

Хто бажає приятеля мати, той мусить бажати теж піти за нього війною, а щоб

війноюпіти, треба мати силу, що бворогом бути.

У другови своєму треба шанувати ще й ворога. Чи ти можеш приступити близько до друга свого, не переступаючи до нього?

У другови своєму ти повинен мати найліпшого ворога свого. Ти повинен стояти йому серцемнайближше, коли протиши ся йому.

Ти хочеш без одежі стояти перед другом своїм? То має бути честю для друга твого, що ти віддаєш ся йому, який є? Але-ж за се він пішле тебе ід чорту!

Хто не таїть ся ні в чому, обурює: ото вам велика причина, щоб бояти ся нагоди! Ба, коли-б ви богами були, ви могли-б соромитись одежі вашої!

Для друга свого ти не годен прибрати ся досить гарно: бо ти повинен бути для нього стрілою і тугою за надчоловіком.

Чи бачив ти вже свого друга у сні, — щоб дізнати ся, який вигляд його? Бо що-ж у прочому є лице друга твого? Твоє власне лице в рапавому, недосконалому зеркалі.

Чи ти бачив уже друга свого у сні? І не злякав ся вигляду його? Ах, друже мій, чоловік є щось, що треба перемогти.

У відгадуванню і мовчанню повинен друг бути майстром: не всього ти повинен бажати, щоб бачити. Твій сон нехай скаже тобі, що друг твій діє на яві.

Відгадуванням нехай буде спочуття твоє: щоб ти знав попереду, чи друг твій спочуття бажає. Може він любить у тобі око незломне і погляд вічності.

Спочуття для друга нехай ховається під твердою лушпиною, на ньому ти повинен зуба вигризти собі. Тоді станеться воно ніжне і солодке.

Чи ти повітря чисте і самота, чи ти хліб і лїк для друга свого? Не один власних кайданів порвати не годен, а прецінь був поратунком для друга.

Коли ти раб, не можеш другом бути. Коли ти тиран, не можеш другів мати.

Довго за довго крився у жінці раб і тиран. Тому жінка ще не дозріла до приязни: вона знає тільки любов.

В любові жінки міститься несправедливість і сліпота на все, чого не любить вона. Навіть у свідомій любові жінки міститься все ще раптовість і блискавка і ніч побіля світла.

Ще жінка не дозріла до приязни: жінки все ще коти і птахи. Або, ще найліпше, корови.

Ще жінка не дозріла до приязни. Але скажіть мені, ви мужі, хто з вас дозрів до приязни?

Ах, те ваше убожество, о мужі, та скупість духа вашого! Те, що ви даєте дру-

гови, те я бажаю дати ворогови свому,
і не думаю, що-б став біднійший через те.

Нині є товаришування: нехай-би настала
дружба!

Так мовив Заратустра.

* * *

Про тисяч і одну ціль.

Багато країн і багато народів бачив Заратустра: так відкрив він у многих народів добро і зло. І не найшов Заратустра більшої сили на землі, як добро і зло.

Ні один нарід не міг-би жити, що не цїнував-би ; а бажаючи зберегти себе, він не сміє цїнувати, як сусід його цїнує.

Багато дечого, що один нарід називав добрим, у другого звало ся наругою і неславою : ось що відкрив я. Багато дечого найшов я, що тут зветь ся лихим, а там прибране в багрянні почести.

Ніколи не розумів сусід сусіда : душа його все дивувалась сусідському безглуздю і злобі.

Над кождим народом висить таблиця дібр. Бач, се таблиця його перемог ; бач, се голос його бажання могутости.

Похвальне у нього, що уважаєть ся за тяжке ; що неминуче і тяжке, зоветь ся добрим ; а що у найвисшій потребі ратує, що незвичайне, найтяжше, — се він славить як святе.

Те, що з-за нього він панує і побіджає

і блестить своїм сусідам на пострах і за-
висть: се в нього значить найвисше, най-
перше, се є міра і змисл усім річам.

Истинно, брате мій, коли ти в народа
пізнаєш потребу і країну і небо і сусіда, ти
відгадаєш легко закон його перемог, і чому
по сій драбині виходить він до надії своєї.

„Будь усе перший і висший над дру-
гих, і нікого нехай не любить твоя заздрісна
душа, хиба що друга“ — від сього дрожала
душа Грека, і йшов він своєю дорогою величі.

„Правду говорити і добре орудувати
луком і стрілою“ — се здавало ся і миле і
тяжке народови тому, що з нього імя моє
походить, — імя, що миле мені і тяжке ра-
зом з тим.

„Шануй батька і матір і до самого ко-
рення душі слухай ся їхньої волі:“ таку та-
блицю перемоги повісив инший нарід над со-
бою і став ся могучий і вічний з-за неї.

„Вірний будь і вірности ради не вагай
ся честь і кров поставити за справу хочби
лиху й непотрібну“: так навчаючи переміг се-
бе инший нарід, і так перемагаючи себе, за-
вагонів надіями великими.

Истинно, самі-ж люди надали собі все своє
добро і зло. Истинно, не взяли вони його,
не нашли його, воно не впало їм як голос
із неба.

Вартости вложив у річі шойно чоловік, щоб зберегти себе, — шойно він сотворив змисл річам, змисл чоловічий! Тому він зове себе „чоловік“, значить такий, що цїнує.

Цїнувати значить творити: слухайте, ви, що творите! Цїнуваннє само є скарбом і клейнодом усіх цїнуваних річий.

Через цїнуваннє повстає вартість: і без цїнування оріх життя був би порожний. Слухайте, ви, що творите!

Переміна вартостий, — значить переміна творців. Все руйнує, хто мусить творити.

Творцями були попередю народи, аж опісля одиниці; истинно, й сама одиниця се наймолодший твір.

Народи повісили колись таблицю доброго над собою. Любов, що хоче панувати, і любов, що хоче слухатись, сотворили собі спільно такі таблиці.

Давнійша радість із череди, як радість із „я“: і доки добра совість зватись ме чередою, „я“ може казати тільки совість лиха.

Истинно, те хитре „я“, без любови, що свого хісна шукає у хіснї многих: воно не було почином череди, але її упадком.

Ті, що любять, що творять, вони сотворили всюди добро і зло. Вогонь любови палає у назвах всіх чеснот і вогонь гніву.

Багато країн і багато народів бачив Заратустра: і не найшов більшої сили на землі, як твори любови: „добро“ і „зло“ зовуться вони.

Истинно, страшна сила сеї похвали і догани. Скажіть, хто поборе її, о брати? Скажіть, хто кине сьому звіреви пута на тисяч карків?

Тисяч цілий було досі, бо тисяч народів було. Не має тільки пут на тисяч карків, немає ціли одної. Ще в людства немає ціли.

Але скажіть мені, брати мої: коли в людства ще ціли не має, чи не має часом — і його самого? —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про любов ближнього.

Ви товпитеся коло ближнього і називаєте се гарними словами. Але я мовлю вам: ваша любов ближнього се ваша недобра любов до вас самих.

Ви тікаєте до ближнього, ховаючись перед вами самими, і з сього хотіли-б зробити чесноту: але я бачу добре вашу „безінтересовність“.

„Ти“ давнійше як „я“; „ти“ вже признано святим, але „я“ ще ні: то-ж чоловік тиснеться до ближнього.

Буду-ж накликати вас до любови ближнього? Краще накликати-му до втеки від ближнього і любови найдальших.

Висша у мене як любов ближнього любов найдальшого і budouщого; і ще висша як любов чоловіка любов річий і мар.

Ті мари, що з'являються перед тобою, кращі, мій брате, як ти; чому не віддаси їм тіла твого і костий? Але ти боїшся і біжиш до ближнього.

Ви не годні видержати самі з собою і не любите себе досить: то-ж бажали-б заманити ближнього до любови і позолотитись похибкою його.

Я-ж бажав-би, що-б ви не годні видержати з усякими ближніми та їхніми сусідами; тогді-б мусіли ви з вас самих сотворити приятеля свого та його серце, що переливається.

Ви запрошуєте свідка, бажаючи добре говорити про себе, і коли обманите його, щоб добре думав про вас, тогді й самі думаєте добре про себе.

Не тільки той бреше, хто говорить напроти пізнання свого, але справді аж той, хто говорить напроти незнання свого. А так ви говорите про себе у взаєминах з людьми й обріхуєте сусіда свого.

Так мовить глухий: „приставання з людьми псує характер, хиба що хто ніякого не має“.

Один іде до ближнього, бо шукає за собою, а другий, бо рад-би загубити себе. Ваша недобра любов до вас самих перемінила самоту у темницю.

За вашу любов ближнього платять далші; вже й тогді, коли пять вас зійдеться до купи, все мусить шестий умерти.

Не люблю я й празників ваших: я бачив там за багато комедиянтів, тай видці теж поводитись нераз як комедиянти.

Не ближнього навчаю вас, але друга. Друг нехай буде празником землі і прочутем надчоловіка.

Друга навчаю вас і його серця переповного. Тільки-ж треба вміти губкою бути, кому хочеться, щоб любило його серце переповне.

Друга навчаю вас, що в ньому світ стоїть готовий, як чаша доброго, — друга, що творить, що готовий світ має все для роздачі.

І як у кого світ розкотився, так знову звивається до купи, як почин доброго із злого, як почин ціли з припадку.

Будуще і найдалше нехай буде причиною твого нині: в другови своєму люби надчоловіка як причину свою.

Брати мої, до любови ближнього не накликаю вас: я накликаю вас до любови найдалших.

Так мовив Заратустра.

* * *

Про дорогу творця.

Ти бажаєш, мій брате, піти на самоту?
Бажаєш шукати дороги до себе самого?
Стрівай ще хвилину і послухай, що скажу.

„Хто шукає, той сам легко губить ся.
Всяка самотність винувата“: так мовить че-
реда. А ти належав довго до череди.

Голос череди буде ще відзиватись і в то-
бі. І коли ти мовити-меш „немає в мене
спільної совісти з вами“, то се буде скар-
га і біль.

Бачиш, навіть сей біль породила спіль-
на совість: її останній проблеск горить ще
на твоїй журбі.

Але ти бажаєш піти дорогою смутку тво-
го, що є дорогою до тебе самого? То-ж по-
кажи мені твоє право і твою силу до того?

Чи ти нова сила і нове право? Чи ти
перше движеннє? Колесо, що котить ся са-
мо від себе? Чи ти годен приказати звіздам,
щоб обертались довкола тебе?

Ах, є стільки розпусного пожадання ви-
соти! Стільки корчів честилюбивих! Покажи
мені, що ти не з розпусних і не з чести-
любивих!

Ах, є стільки великих думок, що не варті більше як мішок надутий: вони надувають ся і опорожнюють ще більше.

Вільним зовеш ти себе? Я хочу почути твою думку, що володіє, не те, що ти утік зпід ярма.

Чи ти з тих, що їм можна утікти з під ярма? Є-ж не один, що кинув свою останню вартість, кинувши свою служивість.

Вільний від чого? Яке до сього діло Заратустрі! Але ясно нехай говорить мені твоє око: вільний до чого?

Чи годен ти сам встановити собі твоє добро і твоє зло і твою волю повісити над собою як закон? Чи годен ти бути суддею собі самому і местником твого закона?

Страшно пробувати на самоті з суддею і местником власного закона. Так звізду кинено в порожні простори і в ледовий подих самотності.

Нині ти ще болієш ізза многих, ти Один: нині у тебе ще твоя відвага вся і всі твої надії.

Але колись ти втомиш ся самотою, колись твоя гордість погнеть ся і відвага твоя стане тріщати. Кричати будеш ти колись „Я самотний!“

Колись ти не бачити-меш, що високе в тобі, а що низьке, за близько; навіть ве-

личнє твоє буде лякати тебе як опир. Кричати будеш ти колись: „Усе лож!“

Є почування, що хочуть убити самотного: як не вдасться їм, тогді мусять загинути самі! Але чи годен ти бути вбійником?

Чи ти вже знаєш, мій брате, слово „погорда“? І муку твоєї справедливості, що справедлива для тих, що погорджують тобою?

Ти приневолюєш многих, щоб переучувались що-до тебе; вони не забудуть тобі сього. Ти приближився до них, але перейшов мимо: сього не простять тобі ніколи.

Ти йдеш понад них: але чим висше піднімаєшся; тим менше бачить тебе око зависти. А найлютіше ненавидять летючого.

„Як се ви хотіли-б бути справедливими для мене! — так мусиш мовити — я вибрав несправедливість вашу як частину, що припала мені.“

Несправедливість і болото кидають вони за одиноким: але, брате мій, коли ти бажаєш бути зіркою, ти мусиш однаково яснити їм!

А бережись добрих і справедливих! Вони розпинають радо тих, що власну чесноту находять собі, — вони ненавидять самотного.

Бережись теж простодушності святої! Для неї несвяте все, що не простодушне; і радо вона граєть ся вогнем — костирів.

Та ще бережись поривів своєї любови!
За скоро простягає самотний руку всякому, хто
з'устрінеться йому.

Деяким людям не можна подавати руку,
але лапу: і я хочу, щоб твоя лапа була з
кігтями.

Одначе найгірший ворог, що ти з'устрі-
нути можеш, будеш ти собі самому; ти сам
чатуєш на себе в печерах і лісах.

Одинокий, ти йдеш дорогою до себе
самого! Попри тебе самого веде твоя доро-
га і попри твоїх сім чортів!

Єретиком будеш ти сам для себе і відь-
мою і ворожбитом і блазнем і зневірником і
несвятим і поганцем.

Бажати мусиш ти згоріти у власному
полум'ю: бо як-же обновились бажаєш, поки
не стався попелом?

Самотний, ти йдеш дорогою творця: ти
хочеш бога сотворити собі з твоїх сім чортів!

Самотний, ти йдеш дорогою любови:
себе самого любиш ти і тому гордуєш со-
бою, як гордують тільки ті, що любять.

Творити хочеться тому, хто любить, бо
він гордує! Що знає про любов, хто не му-
сїв гордувати тим, що полюбив!

З любовію твоєю іди на самоту і з твор-
чістю твоєю, мій брате; геть-геть пізній-
ше пошкандибає справедливість за тобою.

Із сльозами моїми іди на самоту, мій
брате. Люблю того, хто понад себе гворити
бажає тай так іде на загибіль. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про стару і молоду жінку.

„Чого, Заратустро, скрадаєш ся так боязко в сумерку? І що криєш так обережно під одежиною?

Чи то який скарб, що подаровацо, чи дитинка, що народилась тобі? Чи може сам ти йдеш ото дорогами злодіїв, ти друже зла?“.

Истинно, мій брате! відповів Заратустра, то скарб, що подаровано мені: невеличка правда, що несу її.

Але вона непосидюща як мала дитина; не затули їй рота, вона кричала-б всіма голосами.

Коли я йшов нині один моєю дорогою, в пору, як сонце заходило, зустрінула мене стара бабуся і промовила так до душі моєї:

„Багато говорив Заратустра і до нас, жінок, але ніколи не говорив нам про жінку“.

А я відповів їй: „про жінку треба говорити тільки до мужів“.

„Говори і до мене про жінку, сказала вона; я стара досить, щоб забути твої слова.“

І я вволив волю старій бабусі і так мовив до неї:

Все, що у жінки, є загадка, і всьому, що в жінки, розвязка одна — зовесь вона : вагітність.

Мушина є для жінки тільки средством ; цілю є все дитина. Але що є жінка для мушини ?

Двох річий бажає правдивий мушина : безпеки й забави. Тому бажає жінки, як найнебезпечної забави.

Мушина нехай буде вирощений для війни, а жінка для відпочинку лицаря : все проче глупість.

Надто солодких овочів — лицарь не любить. Тому бажає жінки ; бо й найсолодша жінка гірка.

Краще як мушина розуміє дитину жінка, але мушина більша дитина як жінка.

У правдивому мушині захована дитина : вона хоче грати ся. Нумо, жінки, відкрийте-ж мені дитину в мушині !

Забавою нехай буде жінка, чистою і ніжною, неначе дорогий камінь, осяяний чеснотами світа, що його немає ще.

Промінь зорі нехай блесить у вашій любові ! Надія ваша нехай зоветь ся : „Коби мені породити надчоловіка !“

В любові вашій нехай буде хоробрість ! Любовю вашею йдїть проти того, хто вас проймає жахом.

В любові вашій нехай буде ваша честь !
Не багато розумієть ся жінка на честі. Але
в сьому нехай буде ваша честь, щоб ви лю-
били більше, як любять вас, і ніколи не були
другі.

Мущина нехай боїть ся жінки, коли вона
любить : тогді ніяка жертва не за велика для
неї, а кожда инша річ без ціни.

Мущина нехай боїть ся жінки, коли вона
ненавидить : бо мущина в глибині душі тільки
злий, але жінка лиха.

Кого ненавидить жінка найдуше ? — Так
мовило зелізо до магнета : „ненавиджу тебе
найдуше, бо ти притягаєш, але не дужий,
досить щоб притягнути до себе“.

Щастє мущини зовєть ся : я хочу. Щастє
жінки зовєть ся : він хоче.

„Бач, аж тепер світ став ся досконалий !“
— так думає жінка, коли з усеї сили любо-
ви слухаєть ся.

А слухатись мусить жінка, щоб найти
глибину для своєї поверхні. Поверхнею є дух
жінки, рухливою, бурною хвилею на мілкій
воді.

А дух мущини глибокий, його течія
шумить у підземних печерах : жінка прочуває
його силу, але не розуміє її. —

Тут відповіла мені стара бабуса : Багато

гречних слів сказав Заратустра, особливо для тих, що досить молоді задля того.

Дивне диво, Заратустра не багато знає жінок, а отже правда що говорить про них ! Чи се тому, що у жінки ніяка річ не є неможлива ?

А тепер прийми в подяку невелику правду ! Я-ж досить стара задля неї !

Оповий її і затулюй їй уста : инакше кричати-ме всіми голосами, ся мала правда“

„Дай мені, жінко, твою малу правду !“ сказав я. І так промовила стара бабуса :

„Йдеш до жінок ? Не забудь же батого !“
Так мовив Заратустра.

* * *

Про вкушення гадюки.

Одного дня уснув Заратустра під фіговим деревом, бо було жарко, і накрив лице раменами. Але приповзла гадюка і вкусила його в шию, аж Заратустра крикнув із болю. Коли він підняв рамена з лиця і поглянув на гадюку, вона пізнала очі Заратустри, звинулася незручно й хотіла утекти. „Стривай ще, сказав Заратустра ; я ще не подякував тобі. Ти збудила мене саме в пору, моя дорога ще далека“. „Твоя дорога вже не далека“, сказала гадюка сумно ; „моя їдь убиває“. Заратустра усміхнувся. „Коли-ж то умер який змій від їди гадюки ?“ — сказав він. „Але возьми твою їдь назад ! Ти не досить багата, щоб її дарувати мені“. Тоді гадюка кинулась на-ново йому на шию і стала лизати його рану.

Коли Заратустра оповів се раз своїм ученикам, вони запитали : „І яка-ж, ох Заратустро, мораль твого оповідання ?“ Заратустра відповів на се так :

Нищителем моралі зовуть мене добрі і справедливі : моє оповідання неморальне.

Але як у вас є ворог, ви не віддячуйтесь йому добром за зло : бо се засоромило-б

Його. Але ви докажіть, що він учинив вам добро.

І радше лютуйте, якби мали засоромити! А коли муть проклинати вас, ви не по мойому вчинили-б, коли-б благословити хотіли. Радше й собі проклинайте трохи !

А коли вам заподіяно велику кривду, ви швиденько додайте до неї п'ять малих! Страшно глядіти на того, хто один погінаєть ся від безправства.

Чи ви вже знали про се? Безправство, що поділене, се половина права. І тільки той нехай бере безправство на себе, хто має силу двигати Його !

Мала месть більше людяна як ніяка. І коли кара не буде правом і честю для проступника, то я не хочу знати про ваше караннє.

Достойнійше, покласти себе в безправстві, як зберегти своє право, особливо коли стоїть воно за нами. Тільки треба бути досить багатим на те.

Я не можу стерпіти студеної справедливості вашої; з очий суддів ваших проглядає усе кат і Його студене зелізо.

Скажіть, де найти справедливість, що була-б любовю з видющими очима?

Ах, найдіть мені любов, що двигала-б не тільки всю кару, але й усю провину !

Найдіть мені справедливість, що оправ-

дувала-б кожного, винявши того, хто судить!

Чи хочете почути ще й отсе? У того, хто до глибини бажає бути справедливий, навіть брехня стаєть ся приязню до людей.

Але якже мені бажати, щоб був справедливий до глибини! Якже мені віддати кожному, що його! Досить для мене і сього: кожному даю, що моє.

Врешті, брати мої, бережіть ся, робити кривду пустинникам! Бо як він зможе забути! І як зможе віддячитись!

Неначе глибока криниця є пустинник. Легко кинути камінь туди; але як камінь упаде на дно, скажіть, хто витягне його назад?

Бережіть ся, обидити пустинника! А як вчинили ви те, тогді добийте його!

Так мовив Заратустра.

* * *

Про дитину й подружє.

Є в мене одно питаннє до тебе, мій брате, до тебе одного : наче оловяну кулю кидаю його в твою душу, щоб дізнатись, яка глибока вона.

Ти молодий і бажаєш дитини й подружя. Але я питаюсь у тебе : чи ти людина, що їй можна бажати дитини ?

Чи ти витязь, само переможець, повелїтель своїм змислам і пан своїм чеснотам ?

Чи може з бажання твого прогляда звір і його потреба ? Або самотність ? Або незгода із самим собою ?

Я хочу щоб за дитиною тужила твоя перемога і твоя свобода. Щоб ти будував живі пам'ятники своїй перемозі і визволенню твоєму.

Щоб ти будував понад себе. Але поперед тебе самому треба бути збудованому, прямкутому на тілі і душі.

Не тільки розпліджуватись повинен ти, але розпліджуватись в гору ! До сього нехай допоможе тобі город подружя !

Висше тіло повинен сотворити ти, перше движеннє, колесо, що котить ся само із себе, — творця повинен сотворити ти.

Подружє : так зову волю двох, сотворити одно, що було-б більше, як ті, що со-

творили його. Покорою одного перед одним, як перед тими, що живуть таким бажанням— ось так зову я подружє.

Такий нехай буде змисл і правда подружя твого. Але те, що много-за-много, що непотрібні зовуть подружєм, — ах, якже назвати се?

Ах, те убожество душ у двох! Ах, та нечисть душ у двох! Ах, те нужденне вдоволення у двох!

Подружєм зовуть вони те все; і вони мовлять, що їхні подружя заключені в небі.

Але я не годен стерпіти його, те небо непотрібних! Ні, я годен стерпіти їх, тих звірів замотаних в небесних сітях!

І нехай далеко від мене буде той бог, що шкандибає благословити, чого не пов'язав!

Не смійтеся з таких подруж! Котра дитина не мала-б причини, плакати на своїх родителів?

Достойним здавав ся мені сей муж ізрілим для змислу землі: але коли я побачив його жінку, здавалась мені земля пробутком безумних.

Так, я бажав, щоб земля дрожала в своїх основах, коли парується святий і гуска.

Сей вибирав ся наче герой по правду і врешті добув собі малу вигладжену неправду. Своім подружєм зове її.

Той був тугий у зносінах і перебірчивий у виборі. Але за один раз збавив на все своє товариство : своїм подружєм зове він се.

Тамтой шукав дівки з чеснотами ангела. Але нараз став ся дівкою жінки, і тепер би треба ще, щоб став ся ангелом ізза-сього.

Зажурених бачив я купців, а в кожного з них хитрі очі. Але свою жінку купує навіть найхитрійший в мішку.

Багато коротких глупостей — се у вас зоветь ся любов. А ваше подружє кінчить багато коротких глупостей як одна довга глупість.

Ваша любов до жінки і любов жінки до мушини : ах, коли-б була вона спочуттем для боліючих і захованих богів ! Але понайбільше відгадують себе два звірі.

Але ще й ваша найліпша любов є тільки порівнаннем повним захвату і жаром повним болю. Смолоскипом є вона, що повинен світити вам на висші дороги.

Понад себе самих повинні ви любити колись ! Так ще навчіть ся любити ! І тому ви мусіли випити гірку чашу вашої любови.

Горесть криєть ся навіть в чаші найліпшої любови : так вона родить тугу за надчоловіком, так родить жажду у тебе, що твориш !

Жажда у творця, стріла і туга за надчоловіком: скажи, брате мій, чи таке твоє бажання подружя?

Святим зову я таке бажання і таке подружє. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про свободну смерть.

Багато вмирає за пізно, а дехто вмирає за скоро. Ще непривична для людського уха наука : „вмирай у свій час !“

Вмирай у свій час : так учить Заратустра.

Правда, хто ніколи не живе у свій час як може такий у свій час вмерти ? Краще, щоб він ніколи не родив ся на світ ! — Така моя рада непотрібним.

Але й непотрібні проймають ся важністю своєї смерти, і найпустіший оріх хоче, щоб його розкусити.

Важністю смерти проймають ся всі : але ще смерть не є святом. Ще люди не навчились, як святкувати найкрасші свята.

Я покажу вам смерть, що довершує, що для живучих є спонукою й обітом.

Своєю смертю вмирає, хто довершує, як витязь, окружений всіми, що надіють ся й обітують..

Так треба навчитись умирати ; і нехай не буде ні одного свята, де-б такий умираючий не благословив обітів живучих !

Так умерти найкрасше ; а друге : умерти в бою і розтратити душу велику.

Але борцєви й витязєви однаково ненависна ваша смерть, що скалить зуби і скрадаєсь як злодій — а як пан приходить.

Мою смерть хвалю вам, вільну смерть, що приходить до мене, бо мені хочеться.

Коли-ж мені хотіти? — У кого ціль є і наслідник, той бажає смерти у свій час задля ціли і наслідника.

І з почесії для ціли і наслідника не стане він вішати сухих вінків у святині життя.

Истинно, не хочу бути як поворозники: вони протягають свою нитку без кінця і самі при тому все поступають ся взад.

Дехто стаєть ся за старий навіть для власних правд і побід; беззубий рот вже не має права до кожної правди.

А кожний, кому хочеть ся слави, мусить в пору розлучити ся з честю і навчити ся тяжкій штуці — відійти у свій час.

Треба не дати ся з'їдати саме тогді, коли з'їдають вас найсмачнійше: се знають ті, що хочуть, щоб їх любити довго.

Є, правда, квасні яблука, що їм судило ся ждати останнього дня осени: вони стають ся від разу дозрілі, жовті і поморщені.

В одних старієть ся попереду серце, у других дух. А дехто за-молоду старий: але пізна молодість — довга молодість.

Декожу життє не вдало ся : їдовитий черв вжер ся в його серце. Нехай же він глядить, щоб тим красше удалась йому смерть.

Дехто не буде солодкий ніколи, він гниє ще за літа. Се трусість, що держить його на гиллі.

Много-за-многі живуть і за довго держать ся на своїх гиллях. Нехай би надійшли проповідники скорої смерти ! Отсе була-б правдива буря для дерев життя ! Але я чую тільки проповідь повільної смерти і терпеливості для всього, що „земне“.

Ах, ви проповідуєте терпеливість для всього що земне ? Алеж то земне, що над міру терпеливе для вас, ви пашеки богохульні !

Истинно, за скоро вмер той Гебреєць, що його почитають проповідники повільної смерти : і многим стала ся погубою його смерть передчасна.

Ще знав він тільки сльози і смуток Гебрейця, і ненависть добрих і справедливих, — Гебреєць Ісус : тому огорнула його туга за смертю.

Коли-б він одначе остав ся в пустині далеко від добрих і справедливих ! Може-б він навчив ся був жити і навчив ся любити землю — і сміятись до того !

Вірте мені, брати мої ! Він умер за скоро ; він сам відкликав-би свою науку, коли-б

дожив мого віку! Він був благородний досить, щоб відкликати!

Але він був недозрілий ще. Незріло любить молодець і незріло ненавидить землю і чоловіка. Ще його дух і крила його духа спутані і тяжкі.

У мужа більше дитини як у молодця і менше понурости: він краще розуміє, що смерть і життя.

Вільний на смерть і вільний у смерті, із святим „ні“ на устах, коли не пора на „так“: так розуміє він, що смерть і життя.

Щоб смерть ваша не була хулою чоловіка і землі, други мої: сього я прошу у меду вашої душі.

У смерті вашій нехай горіє ще ваш дух і ваша чеснота, неначе вечірня заграва коло землі: инакше ваша смерть удалась вам погано.

Так і я бажаю вмерти, щоб ви, други, ще більше любили землю задля мене; і в землю бажаю обернути ся знову, щоб мав сүпокій у тій, що породила мене.

Истинно, була ціль у Заратустри, він кинув свого мяча: тепер ви, други, наслідники моєї ціли, вам кидаю золотого мяча.

Раднійше всього бачу, як ви, други мої, кидаєте золотого мяча! Тому ще трохи пробуду на землі: простіть мені!

Так мовив Заратустра.

* * *

Про чесноту, що дарує.

1.

Коли Заратустра розпрощався з містом, що до нього склонялось його серце і що звалося „пестра корова“ — пішли за ним многі, що звались учениками його, і були йому за товаришів у дорозі. Так прийшли вони на роздоріжжя: тогді Заратустра сказав їм, що далі бажає йти сам, бо полюбив самотнє ходженє. А його ученики подали йому на прощаннє палицю з головою із золота, що на ній гадюка звивалась довкола сонця. Заратустра зрадів палицею і сперся на неї; опісля так говорив до учеників своїх:

Скажіть мені: як доступило золото найвисшої вартости? Тим, що незвичайне і безхосенне, що блискуче і лагідне в блиску; воно роздаровуєть ся заодно.

Тільки як образ найвисшої чесноти доступило золото найвисшої вартости. Неначе золото яснїє погляд у того, хто дарує. Блиск золота помилив місяць і сонце.

Найвисша чеснота незвичайна і безхосенна, вона блискуча і лагідна в блиску: чеснота, що дарує, є найвисша.

Истинно, я відгадую вас добре, ученики мої: ви стремитесь, як і я, до чесноти, що дарує. Що спільного у вас могло-б бути з котями і вовками ?

То ваша жажда, щоб самі стались жертвами і дарунками: і звідси у вас жажда, щоб зібрали всі багатства у вашій душі.

Ненасичена шукає ваша душа скарбів і клейнодів, бо ваша чеснота ненаситна бажанням дарувати.

Ви вгинаєте всі річі до себе і в себе, щоб з вашого жерела впливали назад як дари вашої любови.

Истинно, розбійником для всіх вартостей мусить стати ся така любов, що дарує: але я благословлю й освячую те самолюбство.

Є инше самолюбство, вбоге-превбоге і голодне, що всюди красти бажає, те самолюбство недужих, те недуже самолюбство.

Очима злодія поглядає воно на все блескуче; жадобою голоду міряє багатого на їду; і все хилкує коло столів тих, що дарують.

Недуга проглядає з такої жадоби і звиродненне невидиме; про усихаюче тіло свідчить злодійська жажда самолюбства того.

Скажіть мені, брати мої: що лихе, що найгірше у нас? Чи не звиродненє? — А на нього попадаємо всюди, де немає душі що дарувала-б.

В гору веде наша дорога, від роду до над-роду. Але жахом проймають нас звироднілі змисли, що кличуть: „Усьо для мене“.

В гору знімаєть ся наш змисл : так стаєть ся він порівняннем нашого тіла, порівняннем вивиснення. А порівняння таких вивиснень то назви чеснот.

Так ступає тіло через історію як те, що стаєть ся і бореть ся. А дух, — що є дух задля нього? Вістун його боїв і побід, товариш і відгомон.

Порівняння є всі назви доброго і злого: вони не висказують, вони натякають тільки. Безумний, хто у них знання шукає !

Зважайте, брати мої, на кожду годину, коли дух ваш порівняннями промовляти бажає : тогді почин вашої чесноти.

Тогді ваше тіло вивиснене й відроджене ; від щастя його дух захоплюєть ся захватом, аж стаєть ся творцем і цінителем, коханцем і добродієм всіх річий.

Коли серце ваше переповне піднімаєть ся широко наче ріка, що є благословенням і безпекою для мешканців, тогді почин вашої чесноти.

Коли ви станули понад похвалою і доганою, і ваша воля бажає приказувати всім річам, як воля коханця : тогді почин вашої чесноти.

Коли ви гордуєте усім, що приємне, і м'якою постелю, і як мож далеко від розніжних постелите собі: тогді почин вашої чесноти.

Коли ви одною волею пройняті, і оборот всеї потреби у вас неминучостю зоветься: тогді почин вашої чесноти.

Истинно, новим добром і новим злом є вона! Истинно, новим глибоким шумом і голосом жерела нового!

Міцю є вона, ся нова чеснота; думкою, що володіє, а довкола неї розумна душа: золоте сонце, адовкола нього гадюка пізнання.

* * *

2.

Тут умовк Заратустра на хвилину і поглянув з любовію на учеників своїх. Опісля так говорив далі: — а голос його відмінив ся.

Будьте вірні землі, брати мої, усею міцю вашої чесноти! Ваша любов, що дарує, і пізнання ваше нехай служать змислови землі! Так благаю і заклинаю вас.

Не дайте їй відлетіти від земного і вдари крильми об стіни вічності. Ах, стільки-ж то було чеснот, що заблудили, летючи!

Приведіть, як я, заблукану чесноту назад на землю — так, назад до тіла і життя: щоб встановила змисл землі, змисл чоловічий!

По сто раз блудили і ошибались досі і дух і чеснота. Ах, в нашому тілі живе ще й нині вся та омана : тілом і волею сталась вона.

По сто раз пробували і блудили досі і дух і чеснота. Так, пробою був чоловік. Ах, багато незнання й омани стало ся тілом в нас !

Не тільки розум тисячеліть — але й божевілліє тисячеліть вибухає в нас. Небезпечно бути спадкоємцем.

Ще ми боремось крок за кроком з велитнем припадку, і над цілим людством володіє ще досі нерозум, без-мислє.

Ваш дух і ваша чеснота нехай служать змислови землі, брати мої : і вартість усім річам ви встановіть на ново ! Для того будьте борцями ! Для того будьте творцями !

Знаннем очищуєть ся тіло ; досвідами знання вивисшуєть ся воно ; хто пізнає, в того освячують ся всі похоти ; у вивисшеного душа стаєть ся весела.

Лікарю, вилічи себе самого : так вилічиш і недужого твого. Нехай те буде для нього найліпшою помічю, щоб бачив очима когось, хто вилічив самого себе.

Тисяч стежок є ще, що ними ніхто не ходив, тисяч здоровя і захованих городів життя. Невичерпані і невідкриті все ще чоловік і земля чоловіча.

Сторожіть і наслухайте, о самотні! З моря майбутнього навівають вітри таємним шумом крил; і для чуйних ушей несеться добра вістка.

Ви, що самотні нині й від'окремлені, вам бути колись народом: з вас, що самі вибрали себе, виросте вибраний нарід: — а з нього надчоловік.

Истинно, пробутком оздоровлення бути колись землі! Вже над нею лежить новий запах, що ратунок приносить, — і нова надія!

* * *

3.

Коли Заратустра промовив сими словами, замовк, як той, що не сказав свого останнього слова; довго вагаючись важив він палицю в своїй руці. Врешті промовив ось так: — а його голос відмінив ся.

Одинокий піду я тепер, ученики мої! І ви теж відійдїть, кождий одиноко! Така воля моя.

Истинно, се моя рада вам: відійдїть від мене і боронїть ся проти Заратустри! Або ще краще: соромїть ся його! Може він обманув вас.

Чоловік пізнання мусить мати силу, щоб не тільки ворогів своїх любити, але й друзів своїх ненавидїти.

Погано віддячуєть ся учителеви, хто на все тільки учеником його остаєть ся. І чому-ж ви не хочете рвати вінка мого ?

Ви почитаєте мене ; але що-ж, коли почитаннє ваше звалить ся одного дня ? Бережіть ся, щоб вас яка статуя не вбила !

Ви мовите, що вірите в Заратустру ? Але що-ж кому по Заратустрі ! Ви вірні мої : але але що-ж кому по всіх вірних !

Ви ще не шукали себе : тогді найшли ви мене. Так чинять усі вірні ; тому так небагато значить уся віра.

Тепер я взиваю вас, щоб загубили мене і найшли себе самих ; аж тогді, коли ви всі виречитесь мене, аж тогді поверну до вас.

Истинно, брати мої, іншими очима шукаги-му тогді загублених моїх ; іншою любовю буду любити вас.

І ще колись ви станете друзями моїми й дітьми одної надії : тогді у третє прийду до вас, щоб святкувати з вами велике полудне.

А се є те велике полудне, коли чоловік стоїть по середині своєї дороги між звірям і надчоловіком і свою дорогу до заходу святкує як свою найвисшу надію : бо се дорога до нового ранку.

Тогді той, що заходить, благословити

буде себе самого, що переходить він ; і сонце
Його пізнання стояти ме в полудні.

„Умерли всі бѣги: то-ж нехай
живе надчоловік“ — се нехай буде на-
ша остання воля у велике полудне!

Так мовив Заратустра.

* * *

Загальна бібліотека Я. Оренштайна в Коломиї.

Голоси преси.

„Діло“ з дня 6. листоп. 1909. ч. 246. пише :
Проф. др. Т. Ахеліс. Начерк Соціології. Переклав
Якименко. В додатку : Понятє соціології по Зіммелю.
Стор. 160. Ціна 90 сотиків. Картон. 1 кор. 10 сот.

Се 18—20 випуск рухливого видавництва коломийської „Галицької Накладні“ під збірним наголовком „Загальна Бібліотека“. Маємо тут переклад короткого огляду соціології, написаного недавно помершим професором бременського університету Ахелісом для відомого німецького книжкового видавництва „Sammlung Götschen“. Мета того видавництва: подати в короткім об'ємі суть і найважніші висновки з різних обсягів теоретичних і технічних наук. До сеї цілі достроєна й книжка Ахеліса, український переклад котрої отсе появив ся. Вибір саме тої книжки до перекладу на нашу мову, в котрій доси дуже мало писано про соціологію, оправданий тим, що її автор Ахеліс — не односторонній прихильник одного напрямку в науці соціології, а еkleктик, який може ввести в розумінє різних течій і змагань у сій науці. Книжку прочитає з користю кожний, хто цікавиться суспільними й політичними науками, а таких цікавих треба-б у нас побажати собі як найбільше.

При оцінці мови перекладу треба мати на тямці ті труднощі, що з ними прийшлося перекладачеві боротись: термінологію прийшлося йому в переважній часті самому творити, а складню нашої нагинати до німецького наукового стилю. Розуміється, не всі язикові й стилістичні новотвори сього перекладу встоять ся: не одно мусить піддатись ревізії й уступити місце влучнішому. Та на загал, беручи все те під увагу, треба сказати, що переклад доволі добрий.

Книжку можна щиро поручити нашій читаючій

громаді — на жаль в останніх часах — чим раз менше численній. (вп).

Літературні характеристики українських письменників: І. Іван Франко (поезія). Написав Антін Крушельницький. Галицька накладня Якова Оренштайна в Коломиї. Ст. 279. Ціна 90 сот., картон. 1 К. 40 с.

Оцінювано у нас всяку літературну дрібноту, а про Франка, котрого сліди, сліди велитня, замітні на кождім полі нашого творчого життя, почавши від агітаційної публіцистики. скінчивши на найвисших вершках артистичної творчости, писало ся у нас дуже немного. Пробиваєть ся в тім факті сволю рода „heilige Scheue“ перед тим гігантом: ніхто не мав відваги потонути на якийсь час в море його творчости, щоби збагнути її глибину. І отсе перед нами перша проба такої праці, проба загалом вдачна. Автор представляє розвиток поетичної творчости Франка на тлі його тяжкого життя і страшної прози в житю нашої суспільности. Місцями книжка стає більше біографією Франка, чим представленням розвитку його поетичної творчости. Автор переходить досить докладно його молоді роки, побут у тюрмі за „ширене соціалізму.“ а властиво за знаомство з Драгомановом, співробітництво в Ділі і Правді, участь Франка в засновинах радикальної партії та дальшу його діяльність і на тім тлі представляє в хронологічнім порядку поодинокі поєичні твори Франка. подаючи їх зміст і основу та підчеркуючи їх значіне. Се пригадає польські підручники для *uczącej się młodzieży* і місцями є простим повторенем в рубриці „основа“ того, що сказано в рубриці „зміст“. Але поруч таких менше вдатних уступів є в тій праці розділи оброблені с п р а в д і г л и б о к о, як на пр. XII. („Зівяле листе“) три передостанні („Із днів журби“, „Мойсей“, „Semper tiro“). Варта перечитати ту книжку про поета агітатора, запального провідника ідей поступу на Україні, котрий при кінці своєї творчости перероджуєть ся в спокійного обсерватора життя свого народа, при чім пробиваєть ся в його поезії велике почуте сили свого народа і віра в крашу його будушуну. — (О. Н.)

